

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО КИРИЛОМЕТОДИЕВИСТИКА

Камелия Генкова Христова-Йорданова
редовен докторант

**ОТ БЛАГОВЕСТИЕ КЪМ БЛАГОВЕЩЕНИЕ.
ШЕСТ СЛОВА ЗА БЛАГА ВЕСТ В РИЛСКИТЕ СБОРНИЦИ НА
ВЛАДИСЛАВ ГРАМАТИК И МАРДАРИЙ РИЛСКИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Български език

(Старобългарски език)

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Искра Христова-Шомова

СОФИЯ, 2018

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по кирилометодиевистика към Факултета по славянски филологии на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, проведено на 29.06.2018 г.

Дисертационният труд съдържа: Увод (6-12), Първа глава (13-39), Втора глава (40-120), Трета глава (121-189), Четвърта глава (190-328), Заключение (329-369), На стр. 370 е даден списък със съкращения. След това на стр. 371-377 е изброена цитираната литература, съдържаща 114 единици. На стр. 378 са представени публикации по темата на дисертацията, а съвсем в края стоят приложения (379-430).

Състав на научното жури:

Председател:

проф. д-р Андрей Тодоров Бояджиев, ФСлФ

Рецензенти:

проф. д-р Андрей Тодоров Бояджиев, ФСлФ

проф. д-р Елка Петрова Мирчева, БАН, ИБЕ

Автори на становища:

чл.-кор. проф. д.ф.н. Иван Добрев Добрев, ФСлФ

проф. д.ф.н. Искра Владимирова Христова-Шомова, ФСлФ

доц. д-р Татяна Василева Мострова, БАН, КМНЦ

Откритото заседание за защитата на дисертационния труд ще се проведе на 22 октомври от 11 ч. в Нова конферентна зала, Ректорат.

Материалите по защитата са на разположение в стая 230 и на сайта на СУ „Св. Климент Охридски“ <http://www.uni-sofia.bg>

Съдържание на автореферата

Съдържание на дисертацията.....	4
Увод.....	6
1.1. Обект на изследване.....	6
1.2. Цели и задачи на изследването. Изследователски подход.....	7
Първа глава. Въвеждане в темата на дисертацията.....	11
Втора глава. Рождество Богородично.....	12
Трета глава. Рождество на Йоан Кръстител.....	13
Четвърта глава. Благовещение.....	15
Заклучение.....	18
1. Сложните думи в шестте слова.....	18
1.1. Съпоставителен речник-индекс на сложните думи в словата.....	18
1.2. Редки думи в словата.....	24
2. Притежателните прилагателни в шестте слова.....	32
3. Стилистика и композиция в шестте слова.....	34
4. Имената на Богородица в шестте слова.....	38
5. Заклучителни думи.....	42
Цитирана литература в автореферата.....	44
Научни приноси на дисертационния труд.....	46
Публикации по темата на дисертацията.....	47

Съдържание на дисертацията

Увод.....	6
1.1. Обект на изследване.....	6
1.2. Цели и задачи на изследването. Изследователски подход.....	8
Първа глава. Въвеждане в темата на дисертацията.....	13
I.1. Трансформация на старозаветния мотив за благовестие в новозаветното Благовещение.....	13
I.2. Владислав Граматик.....	19
I.3. Мардарий Рилски.....	22
I.4. Правописни, фонетични и граматични особености на словата в сборниците РМ 4/8 и РМ 4/5.....	24
I.4.1. Правописни, фонетични и граматични особености на словата в РМ 4/8.....	25
I.4.2. Правописни, фонетични и граматични особености на словото в РМ 4/5.....	34
Втора глава. Рождество Богородично.....	40
II.1. Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски в РМ 4/5.....	40
II.1.1. Андрей Критски	41
II.1.2. Текст на Словото по Сборника на Мардарий Рилски.....	42
II.1.3. Особенности на превода на Словото.....	55
II.1.3.1. Сложните думи.....	55
II.1.3.2. Притежателните прилагателни.....	63
II.1.4. Стилистика и композиция на Словото.....	71
II.1.5. Имената на Богородица в Словото.....	90
Трета глава. Рождество на Йоан Кръстител.....	121
III.1. Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Атанасий Александрийски в РМ 4/8.....	122
III.1.1. Атанасий Александрийски.....	122
III.1.2. Текст на Словото по Рилския панигирик на Владислав Граматик.....	123
III.1.3. Особенности на превода на Словото.....	130
III.1.3.1. Сложните думи.....	130
III.1.3.2. Притежателните прилагателни.....	136
III.1.4. Стилистика и композиция на Словото.....	142
III.1.5. Имената на Богородица в Словото.....	150
III.2. Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит в РМ 4/8.....	151
III.2.1. Теодор Студит.....	151
III.2.2. Текст на Словото по Рилския панигирик на Владислав Граматик.....	152
III.2.3. Особенности на превода на Словото.....	161
III.2.3.1. Сложните думи.....	162
III.2.3.2. Притежателните прилагателни.....	169
III.2.4. Стилистика и композиция на Словото.....	178
III.2.5. Имената на Богородица в Словото.....	189

Четвърта глава. Благовещение.....	190
IV.1. Словото за Благовещение от Григорий Нисийски в РМ 4/8.....	191
IV.1.1. Григорий Нисийски.....	191
IV.1.2. Текст на Словото по Рилския панигирик на Владислав Граматик.....	192
IV.1.3. Особенности на превода на Словото.....	203
IV.1.3.1. Сложните думи.....	203
IV.1.3.2. Притежателните прилагателни.....	209
IV.1.4. Стилистика и композиция на Словото.....	217
IV.1.5. Имената на Богородица в Словото.....	233
IV.2. Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски в РМ 4/8.....	234
IV.2.1. Григорий Неокесарийски.....	235
IV.2.2. Текст на Словото по Рилския панигирик на Владислав Граматик.....	236
IV.2.3. Особенности на превода на Словото.....	241
IV.2.3.1. Сложните думи.....	241
IV.2.3.2. Притежателните прилагателни.....	246
IV.2.4. Стилистика и композиция на Словото.....	252
IV.2.5. Имената на Богородица в Словото.....	259
IV.3. Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин в РМ 4/8.....	261
IV.3.1. Йоан Дамаскин.....	261
IV.3.2. Текст на Словото по Рилския панигирик на Владислав Граматик.....	263
IV.3.3. Особенности на превода на Словото.....	278
IV.3.3.1. Сложните думи.....	278
IV.3.3.2. Притежателните прилагателни.....	288
IV.3.4. Стилистика и композиция на Словото.....	297
IV.3.5. Имената на Богородица в Словото.....	325
Заклучение.....	329
1. Сложните думи в шестте слова.....	329
1.1. Съпоставителен речник-индекс на сложните думи в словата.....	329
1.2. Редки думи в словата.....	341
2. Притежателните прилагателни в шестте слова.....	352
3. Стилистика и композиция в шестте слова.....	357
4. Имената на Богородица в шестте слова.....	360
5. Заклучителни думи.....	369
Списък със съкращения.....	370
Цитирана литература.....	371
Публикации по темата на дисертацията.....	378
Приложения.....	379

Увод.

За настоящия изследователски труд трябва да се изкажат благодарности на Братството на Рилската Света обител за възможността да работя с книжовното богатство, пазено в Манастирската библиотека.

Благодаря на Дигиталния архив “Българска ръкописна книга” при Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски” за предоставените електронни копия от ръкописи от библиотеката на Рилския манастир.

Благодаря също на Боряна Христова за достъпа до непубликувания опис на ръкописите от Рилския манастир, подготвен от Б. Райков, Хр. Кодов и Б. Христов, от който са взети данните за Пинигирика на Мардарий Рилски от 1483 г.

1.1. *Обект на изследване.*

Обект на изследване в дисертационния труд са няколко средновековни славянски преписа на Слова за християнските празници Рождество Богородично, Рождество на Йоан Кръстител и Благовещение, в които се предполага наличието на сцена, свързана с представянето на блага вест.

Работата се съсредоточава върху преписите на шест слова от рилските сборници на Владислав Граматик и Мардарий Рилски (РМ 4/8 и РМ 4/5).

Словата са подбрани по няколко характеристики. Те принадлежат на автори от различно време, но и от една обща епоха. Писани са в т. нар. класически патристичен период и са шедьоври на тържествената реторика. Славянските им преводи са правени относително в един и същ период. Темата, която ги обединява, е за благовестенето. Включени са в големи сборници от известни средновековни книжовници.

Едно слово използвам по преписа му в Панигирик на Мардарий Рилски от 1483 г. То е посветено на Рождество Богородично и е с автор Андрей Критски.

Пет текста използвам по преписите им в Панигирик на Владислав Граматик от 1479 г. Това са две слова за Рождество на Йоан Кръстител – от Атанасий Александрийски и от Теодор Студит, и три текста, посветени на празника Благовещение – от Григорий Нисийски, от Григорий Неокесарийски и от Йоан Дамаскин.

Всички слова са преводни от гръцки. Шестимата византийски автори – Андрей Критски (ок. 660 – 4 юли 740 г.), Атанасий Александрийски (ок. 295 – 2 юни 373 г.), Теодор Студит (759 – 11 септември 826 г.), Григорий Нисийски (ок. 335 – 394 г.), Григорий Неокесарийски (ок. 213 – 270 г.) и Йоан Дамаскин (VII в. – до 754), са сред най-талантливите византийски книжовници и имат обемисто творчество.

Текстовете, които използвам, имат идентифицирани гръцки оригинали, чиито сборен гръцки текст е публикуван в изданието *Patrologia Graeca*. Словото от Андрей Критски е публикувано в т. 97 (PG 97, 1865: 862–881), Словото от Атанасий Александрийски в т. 28 (PG 28, 1857: 905–914), Словото от Теодор Студит в т. 99 (PG 99, 1903: 747–758), Словото от Григорий Нисийски в т. 62 (PG 62, 1862: 763–770),

Словото от Григорий Неокесарийски в т. 10 (PG 10, 1857: 1145-1156) и Словото от Йоан Дамаскин в т. 98 (PG 98, 1865: 320-340).

В Bibliotheca-Hagiographica Balcano-Slavica Климентина Иванова посочва данни за словата. И шестте слова се откриват само в новоизводни сборници от XIV в. нататък и няма основание да се предполага, че са имали старобългарски преводи.

Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски (ВНГ 1082, СРГ 8170) е едно от общо осем текста, които тя идентифицира като употребявани на празника (Иванова 2008: 190-198).

Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Атанасий Александрийски (ВНГ 866, СРГ 2267), както и Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит (ВНГ 843) са сред шестнайсет текста, посветени на празника (Иванова 2008: 549-558).

Словото за Благовещение от Григорий Нисийски (ВНГ 1144h, СРГ 4677, Aldama 479). Климентина Иванова посочва като предполагаеми автори на словото Йоан Златоуст, Григорий Нисийски и Амфилохий Иконийски, но в текстовете в южнославянските календарни сборници за автор е даден обикновено Григорий Нисийски или Йоан Златоуст. За целите на проучването посочвам Григорий Нисийски като автор, тъй като това име стои в преписа, който използвам.

Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски (ВНГ 1139n, СРГ 1775, Aldama 454) се приписва също и на Йоан Златоуст, а на славянска почва като негов автор е посочен Григорий Неокесарийски. За целите на работата използвам името на Григорий Неокесарийски като автор на текста.

Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин (ВНГ 1145n, СРГ 8009, Aldama 487). Климентина Иванова посочва, че това слово се приписва на Йоан Дамаскин в южнославянските календарни сборници, но по всяка вероятност то е дело на Патриарх Герман (Иванова 2008: 501). За целите на изследването посочвам като автор Йоан Дамаскин, тъй като неговото име стои в преписа, с който работя.

Трите слова за Благовещение са сред общо петнайсет текста, посветени на празника (Иванова 2008: 495-507).

И на трите празника – за Рождество Богородично, за Рождество на Йоан Кръстител и за Благовещение, са посветени голямо количество текстове, тъй като те са сред най-честваните сред православните християни славяни.

1.2. Цели и задачи на изследването. Изследователски подход.

1. Цели на труда.

Две са основните цели, които си поставя настоящият труд.

1.1. Първата цел е да се публикуват и изследват текстовете на някои преводни произведения от обемистите рилски сборници на големите балкански книжовници на XV в. Владислав Граматик и Мардарий Рилски. За тази цел бяха избрани пет текста от Рилския панигирик на Владислав Граматик и един текст от Панигирика на Мардарий. Шестте текста са от шестима различни византийски автори, живели и творили от III до IX в.: Григорий Неокесарийски, Григорий Нисийски, Атанасий Александрийски, Андрей Критски, Йоан Дамаскин, Теодор Студит. Текстовете са подбрани да бъдат на

близка тематика, което предполага да има близост в лексиката и стилистиката им. Общата тема, която ги обединява, е темата за благата вест за бъдеща рожба, занесена от архангел Гавриил (или от ангел) отначало на бездетните Йоаким и Анна, след това – на остарелите и бездетни Захарий и Елисавета, и накрая – на младата и непорочна девойка Мария. С тези три събития постепенно се подготвя голямата промяна в съдбата на човешкия род – раждането в плът на неговия Спасител, който да изкупи греховете на човечеството.

Целта на труда е текстове на шестте слова да бъдат публикувани и да бъдат поставени в контекста на други преводни и оригинални произведения от XIV-XV в., като се представят някои основни характеристики на техния език и оформление.

1.2. Втората основна цел на труда е да бъде направена съпоставка на стила и композицията на шестте слова, като се потърси общото в подхода към темата за благовестието, както и индивидуалните стилистични особености на всяка от творбите, продикувани от конкретния празник, а също и от предпочитанията на всекиго от авторите и преводачите.

2. Задачи на изследването.

В съответствие с първата цел на изследването си поставих следните конкретни задачи:

2.1. Подготовка на публикация на шестте слова според съвременните норми на изготвяне на дипломатическо издание на средновековен славянски текст. В изданието се възпроизвежда максимално точно текстът от ръкописа по страници и редове, с всички надредни знаци. Единствената разлика на наборния текст спрямо ръкописния е разделянето на думи и поставянето на знак за пренасяне, когато една дума продължава на следващия ред.

2.2. Описание на правописните, фонетичните и граматичните особености на шестте слова в Рилския сборник на Мардарий (РМ 4/5) и в Рилския панегирик на Владислав (РМ 4/8).

2.3. Като характерни за лексиката на текстовете бяха избрани сложните думи. Задачата на изследването е ексцерпирането на сложните думи и определянето на техните гръцки съответствия в оригиналните текстове. Систематизиране и анализ на сложните думи от гледна точка на техните съставни части и на отношението им към гръцките думи, които превеждат.

2.4. Изготвяне на общ речник-индекс на сложните думи в шестте слова, където думите са дадени с основните им форми в именителен падеж, и съпоставка между словата по отношение на сложните думи.

2.5. Определяне на наличието на редки сложни думи и съпоставка с други старобългарски и среднобългарски текстове по отношение на наличието им в тях.

2.6. Друга особеност на средновековния славянски текст са притежателните прилагателни и отношението им към изходния гръцки текст. Затова си поставих като задача да ексцерпирам от всяко от шестте слова притежателните прилагателни, както за индивидуално, така и за колективно притежание, и чрез това да се проследи до каква степен се следва традицията при тяхната употреба от по-ранни текстове, като посоча и

техните гръцки съответствия и проследя колко често с притежателни прилагателни се предава гръцкият родителен атрибутивен, както и колко често те имат субектна и обектна функция.

2.7. Систематизация на притежателните прилагателни по словообразуващи форманти и определяне на гръцките им съответствия.

2.8. Определяне на случаите, в които притежателните прилагателни имат субектна или обектна функция.

2.9. Съпоставка на гръцкия начин за изразяване на притежание, на атрибуция, на субектна или обектна функция и старобългарските съответствия във всяко от словата. В зависимост от тези отношения могат да се направят изводи за преводаческия подход в словата.

В съответствие с втората цел на изследването си поставих следните задачи:

2.10. Определяне на особеностите на композицията на всяко от шестте слова.

2.11. Определяне на наличието на наративна част, диалог и тържествена част и ролята на тези части във всяко слово.

2.12. Използването на реторични въпроси, хайретизми, синтактичен паралелизъм и анафори във всяко от словата, и ролята на всеки от тези стилистични похвати за изграждане на словото.

2.13. Подробен стилистичен анализ на всяко слово с описание на стилистичните фигури и тяхната роля за разясняването и прославата на празника. Анализ на изразните средства с оглед на спецификата на средновековния ораторски текст. Отбелязване на някои особености на превода при предаването на стилистичните фигури.

2.14. Съпоставка на стилистиката на шестте панигирични произведения.

2.15. Определяне ролята на архангел Гавриил във всяко от словата.

2.16. Тъй като се оказва, че централна фигура и в шестте слова, включително и в посветените на Рождеството на Йоан Предтеча, е Богородица, си поставих задача и описанието на имената на Богородица във всяко слово. Най-много и най-разнообразни названия на Богородица са включени в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски, което е първо в поредицата от слова в труда ми, защото събитието, на което е посветено, е първо в поредицата от събития, за които са написани хомилиите. Освен това и празникът Рождество Богородично е първи в календарната година, празнува се на 8 септември. Задачата е имената на Богородица в това Слово да бъдат анализирани подробно, с отбелязване на гръцките им съответствия и на старозаветните и новозаветните топоси, на които се основават. При следващите слова те са само посочени, защото почти всички названия на Божията майка, употребени в тях, се откриват и в Словото от Андрей Критски.

2.17. Изготвяне на речник-индекс на имената на Богородица в шестте слова с гръцки съответствия и отбелязване на библейските топоси, на които те се основават, където има такива.

3. Изследователски подходи.

Постарах се да приложа в труда комплексен филологически подход, при който да подготвя издания на текстовете и да ги анализирам както на езиково равнище, така и като литературни творби. Стилистичният анализ също до голяма степен се отнася до езиковите особености на словата, но ги разглежда в контекста на тяхната ритуална употреба в средновековните текстове. Смятам, че комплексният филологически подход, при който текстът се анализира и на езиково, и на литературно равнище, е най-релевантен при средновековните произведения. Конкретните ми изследователски подходи могат да се систематизират по следния начин:

3.1. Първият изследователски подход е ексцерпцията. Започнах с ексцерпция на целите текстове на словата от двата сборника, за да подготвя публикацията им и продължих с ексцерпция на различни изразни средства на лексикално равнище: сложни думи, притежателни прилагателни, названия на Богородица.

3.2. Вторият и основният изследователски подход е аналитичният. Той се отнася както до анализ на цялостните текстове, така и до анализ на спецификите на стилистичните изразни средства с оглед на ролята им в средновековните текстове. Също така се анализират ексцерпираните лексеми на словообразователно и семантично равнище.

3.3. Третият важен изследователски подход е съпоставителният. Най-напред се съпоставят славянските преводни текстове с гръцките им оригинали и се намират гръцките съответствия на ексцерпираните думи. След това се съпоставят словата помежду си и с други средновековни славянски текстове. Съпоставката със старобългарски и среднобългарски текстове се отнася преди всичко до редките сложни думи и до имената на Богородица.

В „Първа глава. Въвеждане в темата на дисертацията“ е предложено разграничаване на двете понятия *благовестие* и *Благовещение*. Представен е старозаветният мотив за благовестие на безплодни родители, че ще им се роди дългоочаквана рожба, и трансформацията на тази идея в новозаветното Благовещение, при което се благовести на девица.

Известно е съществуването на библейски тип безплодна майка, която износва син чрез божествена намеса, а след това предприема мерки, за да подsigури неговия успех. Често този син има специфична функция като предводител на народа по време на кризисни събития или някакъв преход. Такива са например Исак, Яков, Йосиф, Самуил. Божеството е активно не само по време на износване на детето, но и в по-широк смисъл – при изпълняването на божествените обещания към еврейския народ.

В Стария Завет няколко жени са бездетни – Сара (Битие 11: 29-30; 16: 1-18; 21: 1-8), Ребека (Битие 25: 20-34; 26:34-27:45), Рахил (Битие 29:15-30:24), майката на Самсон (Съдии 13:2-25), Анна – майката на Самуил (1 Царе 1:1-2:21), Сунамката (4 Царе 4: 8-37), жената от видението на Ездра (3 Книга Ездра 9: 38-10:54). Общо между тези жени е това, че нямат вина за бездетството си, за разлика от други, чиято липса на деца е описана като наказание (например Битие 20: 17-18; 20: 20-21; 2 Царе 6: 23; Йов 18: 19, Исаия 14: 22, Осия 9: 10-18).

Сюжетите, в които са включени безплодните майки, могат да се разделят на три подтипа – състезание, обещание и измолване, като всяка от тези жени влиза в поне един от тях. Към мотива за благовестието могат да се причислят и родителите на Дева Мария – праведните Йоаким и Анна, но това благовестие остава встрани от канона, тъй като то не е застъпено в Библията

Мотивът на безплодната майка може да се приложи и към Елисавета и Мария от новозаветния разказ в Евангелието от Лука.

В дисертацията е представен анализ на образци на византийската патристична реторика, с който се цели да се проследи до каква степен в тях се правят отпратки към старозаветния мотив за благовестието. Творбите са засвидетелствани в сборници на едни от най-изявените славянски книжовници на XV в. – Владислав Граматик и Мардарий Рилски.

На кратко са дадени биографични данни за книжовниците, съставили РМ 4/8 и РМ 4/5 – Владислав Граматик и Мардарий Рилски.

Проследени са правописни, фонетични и някои граматични особености в панигиричните произведения. Представена е употребата на пунктуационни знаци, надредни знаци, буквени означения

Във „Втора глава. Рождество Богородично“ са представени някои сведения за християнския празник. Поместена е информация за това в кои сборници е засвидетелстван текстът на Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски, с което работя. Представен е Андрей Критски с някои данни за неговия живот и творчество. Публикуван е текстът на хомилията според съвременните принципи за съставяне на дипломатическо издание.

Като представителни за особеностите на превода са избрани сложните думи и притежателните прилагателни. Сложните думи са представени чрез двуезичен речник-индекс. Резултатите от него показват, че в текста по преписа му в РМ 4/5 са засвидетелствани 62 композита – 19 съществителни имена, 4 глагола, 28 прилагателни, 9 причастия, едно наречие и едно числително име. Най-често като първа съставка в сложните думи се използват благо- (благоволити, благовонынъ, благодѣтъ и т.н.) общо в 11 отделни композита и бого- (боговъздѣланнынъ, богодѣхновенъ и т. н.) отново в 11. Сложните думи в Словото са най-вече точен превод на гръцките сложни думи.

Притежателните прилагателни в словото са представени чрез двуезичен речник-индекс. Групирани са по словообразователен принцип в 5 групи – 4 за индивидуално притежание и една за колективно притежание. Притежателните прилагателни за индивидуално притежание с наставки -овъ/-евъ, -инъ, -ынъ и -яъ се отнасят главно до собствени имена. Почти във всички случаи в гръцки им съответства родителен падеж. При прилагателните на -ъскъ за колективно притежание има много по-голямо разнообразие на съществителните, от които са образувани. В почти всички случаи в гръцки им съответства родителен падеж множествено число. В това слово употребата на притежателните прилагателни в субектна функция е по-рядка, но все пак има няколко такива случая. Няма случаи на употреба на притежателни прилагателни в обектна функция.

Направен е детайлен анализ на стилистиката и композицията на Словото. Според съдържанието то може да се раздели на пет части. Използват се множество повторения, но само две анафори. Първата е *помени* и тя се използва в молитва – призив да се припомнят чудесата Божии, а втората е *ето*.

В повечето случаи при предаването на етимологични фигури и повторения славянският преводач следва текста на гръцкия оригинал, но не винаги. Засвидетелствани са и примери на употреба на стилистични фигури, когато в гръцкия оригинал такива липсват.

Подробно са представени имената на Богородица, засвидетелствани в текста на хомилията. Дадени са гръцките им съответствия и са потърсени библейските топоси, на които се основават.

Анализът показва, че Андрей Критски използва наименования, които в по-голямата си част се основават на старозаветни топоси, чрез които според християнската екзегетика се предвещава зачатие на Девата и съответно тези имена се използват като метафорични названия за нея.

Славянският преводач се придържа към гръцкия текст като превежда имената, а може би на места и целите библейски цитати. В текста се използват три имена за назоваване на Богородица като *земя*, три имена за назоваването ѝ като книжно тяло – *свитък*, *книга* и *пак свитък*. Има две думи за носилка – *носило* и *одър*. Наречена е и с опозиционни двойки – *ден* и *нощ*, *изток* и *запад*. Три са и гръцките непеведени думи – *плинтос*, *кивот* и *електро*.

Изборите на славянския преводач показват, че рядко той оставя гръцката заемка (п~~линтосъ~~, кивотъ, електро) и предпочита славянски названия.

В „Трета глава. Рождество на Йоан Кръстител“ накратко е представен празникът. Направен е анализ на двете слова за Йоан Кръстител по модела, по който е направено и представянето на Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски. На първо място стои анализът на Словото от Атанасий Александрийски. Посочени са ръкописите, в които се среща хомилията. Поместени са кратки данни за живота и творчеството на Атанасий Александрийски. Публикуван е текстът на панигиричното произведение, като са използвани нормите за създаване на дипломатическо издание.

Анализирани са сложните думи, като изготвеният двуезичен речник-индекс показва, че в това слово са засвидетелствани 37 композита – 14 съществителни имена, 2 глагола, 17 прилагателни имена и 4 причастия. Като първа съставка на сложните думи преобладава употребата на благо- в 12 отделни лексеми (благодѣтъ, благовѣстьникъ и т. н.). На второ място е бого-, използвано общо 4 пъти (боговидѣные, боголюбъ, богообразънъ, богородица). В Словото преобладава употребата на калки.

Резултатите от изследването на притежателните прилагателни показва, че тези за индивидуално притежание с наставки -овъ/-евъ, -инъ, -ънъ и -ѣ се отнасят както към собствени имена, така и към нарицателни. Почти във всички случаи в гръцки им съответства родителен падеж. При прилагателните на -ъскъ за колективно притежание се забелязва, че са образувани предимно от нарицателни, на които в гръцки съответстват както родителен падеж, така и притежателни прилагателни. Значителен е броят на притежателни прилагателни, употребени в субектна функция при прилагателни, образувани от собствени имена.

Представен е детайлен стилистичен анализ на хомилията. Текстът на Словото може да се раздели на три части според съдържанието. Първата част (85v-86r) е посветена преди всичко на Елисавета, говори се за нейното неплодство и за качествата ѝ. Втората част (86r-86v) продължава с диалог, който се води между ангел Господен и Захарий. Третата част (86v-87v) е посветена на диалога между архангел Гавриил и Богородица при Благовещението. Славянският превод до известна степен съответства на гръцкия текст. Голяма част от паралелните изрази, започващи с анафора, и повечето етимологични фигури превеждат гръцкия начин на изразяване, но не винаги, както и не всички анафори и етимологични фигури от гръцкия текст са преведени като такива.

В това Слово се акцентира върху непорочността на Богородица и затова е наречена най-често *Дева*. Епитетите, които се употребяват, също допълват идеята за нейната чистота и девство.

На следващо място е разгледано Словото от Теодор Студит. Дадена е справка за ръкописите, в които се среща то. Накратко е представен Теодор Студит. Направено е дипломатическо издание на текста.

Сложните думи в панигиричното произведение са изведени в двуезичен речник индекс и броят им възлиза на 47. От тях 20 са съществителни имена, три глагола, едно причастие и 23 са прилагателни имена. Като първа съставка най-често се използват благо- (благовѣствовати, благогласънъ и т. н.) и бого- (богогласънъ, богодатѣльнъ и т. н.) в по 7 отделни лексеми. В повечето случаи сложните думи са калки от гръцки.

Притежателните прилагателни за индивидуално притежание с наставки -овъ/-евъ, -инъ и -јъ (-ии) се отнасят най-вече до собствени имена, докато образуваниите с наставка -ънъ – до нарицателни. Прави впечатление, че притежателните прилагателни за индивидуално притежание, които окончат на -ънъ, отговарят на притежателни прилагателни, а само господънъ съответства на родителен падеж. При прилагателните на -ъскъ за колективно притежание има много по-голямо разнообразие на нарицателните, от които са образувани, като в почти всички случаи в гръцки им съответства родителен падеж. В това слово има десет случая на субектна употреба на притежателните прилагателни и само три на обектна функция.

Анализът на стилистиката и композицията показва, че хомилията може да се раздели на три части според съдържанието. Словото е посветено най-вече на Йоан Кръстител, но заедно с него се възпяват и Исак, Самсон, Самуил, както и всички *предводители на Христовото шествие* – Авраам, Аарон, Мойсей и др. Тук авторът демонстрира преход от благовестие към Благовещение, като сравнява Йоан с други старозаветни синове на неплодни майки. Ангелофанията на Захрий е оприличена на теофанията на Мойсей, вероятно тъй като и двете видения са централни за християнството и водят до качествени изменения във вярванията на хората. На няколко места в панигиричното произведение се повтаря анафора на наречието како, както е и в гръцки, като в зависимост от това на кое място в текста е, акцентът се поставя върху празника, а и върху чудото на празника – Йоан разпознава Христос още преди да се роди, докато е в утробата на майка си. Това изглежда е насочено като призив към вярващите християни също да познаят своя Бог.

Като цяло преводът на анафорите и етимологичните фигури следва гръцкия текст, но не винаги ги предава точно. Засвидетелствани са места, при които в гръцкия текст липсва повторение, докато славянският преводач е предпочел повтаряне.

Що се отнася до имената на Богородица, използвани са само три – *Богомайка*, *приснодева* и *Дева*, но с тях се подчертават най-характерните ѝ черти като Дева и майка.

„Четвърта глава. Благовещение“ е структурирана като предходните две глави. Накратко е представен празникът, а след това всяко от трите слова за Благовещение е отделено в подглава.

Първо стои Словото от Григорий Нисийски. Направена е справка относно това в какви ръкописи е засвидетелстван текстът. Поместени са кратки данни за Григорий Нисийски. Направено е дипломатическо издание на хомилията.

Изследвани са сложните думи с оглед на гръцките им съответствия. Използвани са общо 39 композита – 14 от тях са съществителни имена, 5 са глаголи, две са причастия, а останалите 18 са прилагателни имена. Като първа съставка най-често се използва благо- (благоговѣинъ, благовѣстѣе, благовѣщенѣе и др.) общо в 12 отделни композита. По-голямата част от сложните думи са калки. Повечето думи са от стандартния фонд на сложни думи в средновековната патристична и богослужебна литература.

Проучването на притежателните прилагателни сочи, че тези за индивидуално притежание с наставки -овъ/-евъ, -инъ, -ънъ и -ъ се отнасят най-вече до собствени имена. В повечето случаи в гръцки им съответства родителен падеж. Прилагателните на -скъ за колективно притежание са образувани най-вече от нарицателни имена и служат като превод на притежателни прилагателни и на родителен падеж (най-вече множествено число), от гръцки. В редица случаи (общо при девет отделни прилагателни) притежателните прилагателни имат субектна употреба. Има и един случай на обектна употреба на притежателното прилагателно: сп̄с̄еніе ѷлѣское / σωτηρία τῶν ἀνθρώπων – *спасението на хората* (хората ще бъдат спасени).

Разглеждането на стилистиката и композицията на хомилията показват, че тя може да бъде разделена на три части според съдържанието. Посветена е както на празника Благовещение, така и на полемиката с арианите. В първата въвеждаща част на Словото (53v-54r) е поставена цел да се обори арианското учение. Втората същинска част (54r-56r) е посветена на самия празник Благовещение. Тя е съставена най-вече от диалози – Бог и архангел Гавриил, и между архангел Гавриил и Богородица. В третата последна част на Словото (56r-56v) авторът се връща към темата за Арий и говори за победата над неговото учение. Славянският превод на етимологичните фигури и анафорите, а също и на някои повторения, до голяма степен следва гръцкия текст на хомилията, но има и някои отклонения. Изглежда славянският преводач не само е долавял гръцките стилистични похвати, но е използвал и свои, тъй като някои от тях отсъстват в гръцкия оригинал.

Богородица най-често е назована Дева – общо дванайсет пъти, а девет пъти се използва собственото ѝ име – Мария.

На следващо място е представено Словото от Григорий Неокесарийски. Дадена е справка за това в кои южнославянски сборници се среща и е представен Григорий Неокесарийски. Текстът на хомилията е публикуван с дипломатическо издание.

Анализът на сложните думи в Словото показва, че те са 30 – 12 съществителни имена, два глагола, едно причастие и 15 прилагателни имена. Като първа съставка

преобладава употребата на благо- в 9 отделни лексеми (благовоныѣ, благодѣтъ и др.). В 3 композита в началото се използва бого- (богодѣхновенънъ, богоносънъ, богородица) и присно- (присноживотънъ, присносѣщънъ, приснотекѣщъ). Анализът показва, че 19 от общо 30-те сложни думи в Словото са калки от гръцки.

Изследването на притежателните прилагателни сочи, че тези за индивидуално притежание, образувани с наставки -овъ/-евъ, -инъ, -ънъ и -јъ, са формирани най-вече от собствени имена с еврейски произход, а в гръцки им съответства най-често родителен падеж. Прилагателните на -ъскъ за колективно притежание са образувани от нарицателни имена, като те превеждат притежателни прилагателни и форми за родителен падеж от гръцки. В това слово има два случая на употреба на притежателни прилагателни в субектна функция и един на обектна функция.

Анализът на стилистиката и композицията на хомилията показва, че тя може да се раздели на три части в зависимост от съръджанието. Първата част (56v- 57r) е въстъпителна. В нея авторът използва анафора *днес*, и други стилистични похвати. С последната анафора се въвежда втората част (57r) на Словото, в която Благовещението е представено под формата на диалог между архангел Гавриил и Богородица. Третата част (57r-58v) на Словото е посветена на авторовата възхвала към Богородица и Христос, като в нея могат да се обособят наративни части, в които се разказва за Благовещението, за раждането на Исус и се приканва към неговото Възкресение. Славянският преводач като цяло се придържа към гръцкия текст, като предава етимологичните фигури, анафорите и повторенията, но не винаги. Има случаи, в които предава гръцките повторения само частично.

В панигиричното произведение Богородица най-често (по девет пъти) е назована *Дева* и *Мария*.

Последното разглеждано слово е това от Йоан Дамаскин. Представени са данни за южнославянските ръкописни сборници, в които се среща то, и информация за предполагаемия автор Йоан Дамаскин. Текстът на хомилията е публикуван спрямо съвременните норми за съставяне на дипломатическо издание.

Ексцерпирани са сложните думи и притежателните прилагателни и са съставени речник-индекси, както е направено и останалите слова.

Резултатите от изследването на сложните думи показват, че те са 83 – 21 съществителни имена, 6 глагола, 30 прилагателни и 26 причастия. Като първа съставка в сложните думи най-често е засвидетелствана употребата на благо- – общо в 16 отделни лексеми (благовидънъ; благовѣстыѣ; благовѣщѣнъ и др.), 13 пъти се използва бого- (боговѣмѣстимъ; богогласънъ и т. н.), 9 пъти се среща употребата на многогъ- (многовидънъ; многожеланънъ и др.). До голяма степен сложните думи в Словото са калки от гръцки, но трябва да се отбележи, че 42 от думите нямат гръцки съответствия. Това до известна степен се дължи на факта, че в сборния гръцки текст не се откриват някои части от преводния текст.

Притежателните прилагателни за индивидуално притежание с наставки -овъ/-евъ, -инъ, -ънъ и -јъ са образувани най-вече от собствени имена. В по-голямата част от случаите в гръцки им съответства родителен падеж. При прилагателните на -ъскъ за колективно притежание има много по-голямо разнообразие на съществителните, от които са образувани. В почти всички случаи в гръцки им съответства притежателно прилагателно, а доста по-рядко родителен падеж множествено число. Засвидетелствана е употреба на притежателни прилагателни в субектна и обектна функция, но тя е рядка.

Детайлният анализ на стилистиката и композицията на хомилията дава основание да се твърди, че тя може да се раздели на четири части според съдържанието. Първата част на Словото (48v-49r) започва с описание на празнуващите и се говори за създаване на нов празник – на Благовещението. Втората част (49r-50r) е изцяло изградена от хайретизми. Третата част (50r-51v) е диалог между архангел Гавриил и Богородица, в който ангелът поднася благата вест, а Девата се страхува от ангела и от вестта. Последната четвърта част (51v-53r) е диалог между Йосиф и Богородица. От своя страна той може да се раздели на три подчасти.

Многократно са повторени думите на ангела *радѹчи сѧ*, отначало от самия него, а след това – цитирани от Мария, и в тях се съдържа в синтезиран вид същността на празника – радостта от предстоящото Рождество на Спасителя на човешкия род.

Между славянския превод и гръцкия оригинал има известни различия. На първо място гръцкият текст е непълен. В славянския превод има части без идентифициран гръцки оригинал. Още във встъпителната част липсва гръцко съответствие на анафората *днес*, която многократно се предава в славянския текст, а в гръцки е използвана еднократно. По-нататък в общите и за двата текста части се наблюдават на места почти дословно преведени стилистични фигури, а на други места в гръцкия текст се виждат анафори, докато в превода такива няма. Основна разлика между двата текста е това, че диалогът между Йосиф и Мария в славянския превод завършва с реплика на Мария, а в гръцкия с думи на Йосиф. Като че ли структурата на превода на хомилията по някакъв начин кореспондира с композиционните особености на Словото от Григорий Неокесарийски, при което диалогът между архангела и Богородица е по-скоро лаконичен, но започва и завършва с думи на Гавриил, а тук и двата диалога, които Богородица води, завършват с думи, обозначени като нейни.

Употребата на названия на Богородица е засилена. Най-често (общо 29 пъти) се използва *обрадвана* основно в хайретизми, 18 пъти е наречена *Дева*, собственото ѝ име *Мария* е повторено осем пъти, седем пъти за Богородица се казва, че е *майка*, и отново седем пъти е наречена *планина* в последователни фрази с различни определения. Прави впечатление това, че като назоваване на Богородица се използва неголямо количество епитети, но повечето имена, които се използват, са разширени с разнообразие от епитети.

Заклучение.

В заключение представям съпоставителен анализ на сложните думи, притежателните прилагателни, стила и композицията, и имената на Богородица в шестте слова с цел да се открият техните прилики и различията им в посочените категории.

1. Сложните думи в шестте слова.

Шестте слова изобилстват от сложни думи. Тук давам съпоставителен двуезичен речник-индекс на сложните думи в шестте слова, като в него е обобщен материалът от включените при разглеждането на всяко от словата речник-индекси. Думите са представени по азбучен ред, като е възстановена основната форма на гръцкото съответствие. Като първи елемент в речника стои старобългарската дума в именителен падеж по нормите в Старобългарския речник. След две точки е поставено гръцкото съответствие, а когато такова липсва стои знак за липса \emptyset . Посочено е в кое слово е засвидетелствано съответствието (АК за Словото от Андрей Критски, АА за Словото от Атанасий Александрийски, ТС за Словото от Теодор Студит, ГрН за Словото от Григорий Нисийски, ГрНео за Словото от Григорий Неокесарийски и Йод за Словото от Йоан Дамаскин), а когато те са повече, са отделени с точка и запетая.

1.1. Съпоставителен речник-индекс на сложните думи в словата.

архангѣлъ: ἀρχάγγελος АА; ἀρχάγγελος ГрНис; ἀρχάγγελος ГрНео; ἀρχάγγελος Йод.
архиепископъ: \emptyset АК; \emptyset АА; ἐπίσκοπος ГрНео.
багъровидьнь: \emptyset Йод.
багъровласънь: \emptyset Йод.
благовидьнь: εὐμορφία Йод.
благоволити -благоволиѣ -благоволиши: εὐδοκέω АК.
благовоньнь: εὐειδής АК.
благовонье: εὐωδία ГрНео.
благовѣствовати -благовѣствоуѣѣ -благовѣствоуѣши: εὐαγγελίζομαι ТС; εὐαγγελίζομαι ГрНео; εὐαγγελίζομαι Йод.
благовѣстити -благовѣщиѣ -благовѣстиши: εὐαγγελίζομαι и κομίζω Йод.
благовѣстникъ: εὐαγγελιστής АА.
благовѣстые: εὐαγγέλιον ГрНис; εὐαγγέλια и εὐαγγελισμός Йод.
благовѣщенье: εὐαγγελισμός ГрНис; εὐαγγελισμός ГрНео; εὐαγγελισμός, \emptyset и εὐαγγέλιον Йод.
благоглагольнь: εὐλαλος ТС.
благогласънь: εὐῆχα κελαδούση ТС.
благоговѣинъ: εὐλαβής АА; εὐλαβής ГрНис.
благоговѣиньство: εὐλάβεια АА.

БЛАГОГОРѢНЬЕ: εὐλάβεια ΑΑ.
 БЛАГОДРЪЗНОВЕНЬЕ: ἀπαρρησίαστος ΑΑ
 БЛАГОДѢТЬ: χάρις и ø АК; χάρά и χάρις ΑΑ; χάρις ТС; χάρις ΓρНео; ø Йод.
 БЛАГОДѢТЬЕ: κεχαριτωμένος АК; κεχαριτωμένος ΓρНис; κεχαριτωμένος ΓρНео.
 БЛАГОДѢАНЬЕ: εὐεργесία АК.
 БЛАГОИЗВОЛИТИ -БЛАГОИЗВОЛИѢ -БЛАГОИЗВОЛИШИ: εὐδοκέω ΓρНис; εὐδοκέω Йод.
 БЛАГОЛИСТЬЕНЬЕ: ø Йод.
 БЛАГОЛИУЕНЬЕ: εὐπροσώπως ΓρНис.
 БЛАГОЛѢПЕНЬЕ: ø Йод.
 БЛАГОЛѢПЬЕ: εὐπρέπεια АК.
 БЛАГОНАДЕЖДЕНЬЕ: εὐπροσδόκητος АК.
 БЛАГОНОСЕНЬЕ: ἀγαθοφόρος ТС.
 БЛАГОПОДАТЬЕНЬЕ: εὐμεταδότης ΑΑ;
 БЛАГОПОКОРЕНЬЕ: εὐπειθής ΓρНис.
 БЛАГОРАЗУМЬЕНЬЕ: εὐγνωμόνως АК; εὐγνωμόνως ΓρНео.
 БЛАГОРОДЬЕНЬЕ: ø и εὐγενής Йод.
 БЛАГОРОДЬЕ: εὐγένεια АК; εὐγένεια ΑΑ.
 БЛАГОСЛОВЕНЬЕ: εὐλογία АК.
 БЛАГОСЛОВИТИ -БЛАГОСЛОВИѢ -БЛАГОСЛОВИШИ: ø ΑΑ; ø ΓρНео; ø и εὐλαβοῦμαι Йод.
 БЛАГОСЛОВѢНЬЕ: εὐλογημένος АК; εὐλογημένος ΑΑ; εὐλογημένος ΓρНис; λαλέω,
 λαλητός и εὐλογημένος Йод.
 БЛАГОСЛОВѢНЬЕ: εὐλογία ΑΑ; εὐλογία ΓρНео.
 БЛАГОУВѢТЛИВЬЕ: ø Йод.
 БЛАГОУГОДЬЕНЬЕ: ἐνάρετον ΓρНео.
 БЛАГОУСРЪДЬЕНЬЕ: ø Йод.
 БЛАГОУСРЪДЬЕ: ø Йод.
 БЛАГОУСТРОЕНЬЕ: εὐταξία Йод.
 БЛАГОУΧАНЬЕ: εὐωδία ТС.
 БЛАГОУХВАЛИТИ -УХВАЛИѢ -УХВАЛИШИ: εὐφήμέω ΓρНис.
 БЛАГОУЧЪСТИВЬЕ: εὐσεβής ΓρНис.
 БЛАГОУЧЪСТЕНЬЕ: εὐσεβής ΑΑ.
 БЛАГОУЧЪСТЬЕ: εὐσέβεια ΓρНис.
 БОГОВИДѢНЬЕ: θεωρία ΑΑ.
 БОГОВЪЗДѢАНЕНЬЕ: θεογεώργητος АК.
 БОГОВЪМѢСТИМЬЕ: θεοχώρητος Йод.
 БОГОГЛАСЕНЬЕ: θεοσήμαντος ТС; ø Йод.
 БОГОДАТЕЛЬЕНЬЕ: θεοπάροχος ТС.
 БОГОДЪЗНОВЕНЬЕ: θεόπνευστος АК;
 БОГОДЪЗНОВЕНЬЕ: θεόπνευστος ΓρНео; θεόπνευστος Йод.
 БОГОДѢАНЕНЬЕ: θεότευκτος АК.

БОГОЗЪВАНЬНЪ: θεόκλητος ΑΚ.
 БОГОИСПЫЩЕНЬНЪ: θεοποίκιλος ΑΚ.
 БОГОКРАСИТЕЛЬНЪ: θεοκόσμητος ΤС.
 БОГОКРАСЬНЪ: θεοπρεπής ЙοД.
 БОГОЛЮБИЕ: θεοφιλία ΑΑ.
 БОГОМАТИ: Θεομήτωρ ΤС; ø ЙοД.
 БОГОМЪДРЪ: ø ЙοД.
 БОГОНАПИСАНЬНЪ: θεογράφιστος ЙοД.
 БОГОНАСАЖДЕНЬНЪ: θεοφύτευτος ΑΚ.
 БОГОНАΟΥЧЕНЪ: θεοδίδακτος ΓρНис.
 БОГОНОСИМЪ: θεοβάστακτος ЙοД.
 БОГОНОСЬНЪ: θεοφόρος ΓρНео.
 БОГООСВЯЩЕНЬНЪ: ιεροθέος ΑΚ.
 БОГООБРАЗЬНЪ: θεόμορφος ΑΑ.
 БОГОПЕЧАТЪЛЪНЬНЪ: ø ЙοД.
 БОГОПРИИЖТЪНЪ: θεοδόχος ΑΚ.
 БОГОПОУСТЪНЪ: θεοπρόβλητος ΤС.
 БОГОРОДИЦА: Θεοτόκος и ø ΑΚ; Θεοτόκος ΑΑ; Θεοτόκος ΓρНис; Θεοτόκος ΓρНео;
 Θεοτόκος ЙοД.
 БОГОСАЖДЕНЬНЪ: ø ЙοД.
 БОГОСЛОВИТИ -БОГОСЛОВИЖЬ -БОГОСЛОВИШИ: θεολογέω ΤС.
 БОГОСЪЗЪДАНЬНЪ: ø ЙοД.
 БОГОТАИНЬНЪ: θεόμυστος и μύστος ΑΚ.
 БОГОТВОРЬНЪ: θεοτελής ΑΚ.
 БОГОЦЪСАРЬСТВОУЖА: ø ЙοД.
 БОГОУВЛЕНЬНЪ: θεοφάντωρ ΤС.
 ВЕЛЕГЛАСЬНЪ: φωνή μέγα ΑΚ; ø ΑΑ; πολυφώνέω, μεγαλοφωνότατος и διαπρύσιος ΤС.
 ВЕЛЕЛЪПЬНЪ: μεγαλοπρεπής ΤС.
 ВЕЛИКОДАРОВИТЪ: μεγαλόδωρος ΓρНис.
 ВЕЛИКОДЪИСТВИЕ: μεγαλουργία ΤС.
 ВЕЛИКОМЪЧЕНИКЪ: μεγαλόμαρτυς ΤС.
 ВИНОГРАДЪ: ἄμπελος ΑΚ; ἄμπελος ΓρНео.
 ВРЪТОГРАДЪ: κήπος ΑΚ; λειμών ΤС.
 ВЪЗДОУХОСЪПАДАТЕЛЬНЪ: ἀεροκύπος ΤС.
 ВЪЗДОУХОШЬСТВЪНЪ: ἀεροβάτης ΑΑ.
 ВЪСЪДРЪЖИТЕЛЪ: παντοκράτωρ ΤС.
 ВЪСЪМИРЬНЪ: κόσμου παντός ЙοД.
 ВЪСЪПОЗЛАЩЕНЪ: ø ЙοД.
 ВЪСЪСВЪТЪЛЪ: ø ЙοД.
 ВЪСЪСЪЖЕЖЕНЬЕ: ὀλοκάρπωμα ΑΚ.

ДАРНОСИМЪ: δωροφορέω ΑΚ.
 ДЛЪГОЛѢТЬНЪ: μακροῖς χρόνοις ΑΑ.
 ДОБРОДѢТЬЛЪ: ἀρετή ΓρНеο.
 ДОБРОИЗВѢСТЪНЪ: εὐλόγος ΓρНис.
 ДОБРОПЛОДЪНЪ: καλλίκαρπος ΓρНеο.
 ДОБРОУАДЪНЪ: ∅ ЙοД.
 ДОСТОХВАЛЪНЪ: αἰδέσιμος ΑΑ.
 ДОСТОЧУДЪНЪ: ἀξιαγάστος ΑΚ; ∅ ЙοД.
 ДРѢВОДѢЛЪНЪ: τέκτονικός ЙοД.
 ДРѢВОДѢЛЪ: τέκτων ΓρНис.
 ДѢТОСАЖДЕНЬЕ: παιδὸς φυτουργία ΑΑ.
 ДѢТОТВОРЕНЬЕ: παιδοποιία ΑΚ; παιδοποιία ΓρНис.
 ЖИВОНАЧАЛЪНЪ: ζωαρχικός ΑΚ; ζωαρχικός ЙοД.
 ЖИВНОСЪНЪ: ∅ ЙοД.
 ЖИВОПЪСАТЕЛЪ: ζωγράφος ΓρНис.
 ЖИВОТВОРИВЪ: ∅ ЙοД.
 ЖИВОТВОРА: ∅ ΑΑ.
 ЗЛАТОБАГРЪНЪ: ∅ ЙοД.
 ЗЛАТОЗАРЪНЪ: ∅ ЙοД.
 ЗЛАТОЗЪРАЧЪНЪ: ∅ ЙοД.
 ЗМЪЕТВОРЪНЪ: ὀφιωθείσαν ТС.
 ЗЪЛОСЛОВИТИ -ЗЪЛОСЛОВИѢ -ЗЪЛОСЛОВИШИ: κατηγορέω ЙοД.
 ЗЪЛОУЪСТИВЪ: ἀσεβής ΓρНис.
 ИНОПЛЕМЕННИКЪ: ἀλλογενής ЙοД.
 ИНОРОДЪНЪ: ἑτερόφυλος ЙοД.
 ИНОСЪЦЪНЪ: ἑτεροούσιος ΓρНис.
 ИСТИНОСЛОВЬЕ: ἐτυμολόγος ТС.
 КРАКЕГРАНЕСИЕ: ἀκροστιχίς ΑΚ.
 КРИЛОЛОΓЪНЪ: πτεροβόλος ΑΑ.
 КОУПЬНОЛОЖЪНЪ: σύνευνος ΑΚ.
 ЛИЦЕМЪРЬЕ: ὑπόκρισις ΓρНис.
 ЛЮБОДѢИЦА: ∅ ЙοД.
 ЛЮБОПРАЗДЪНЪСТВОНЪ: φιλέορτος ΓρНеο.
 ЛЮБОСЛЪШАТЕЛЪ: φιλακροάμων ТС.
 ЛЮБОСЛЪШАТЕЛЪНЪ: φιλήκοος ΓρНеο.
 ЛЮБОТРОУДЪНЪ: φιλόπονος ΑΚ.
 ЛЮБОУЪСТЫЕ: φιλοτιμία ΓρНис.
 МАЛОГЛАСЪНЪ: δύσφωνος ТС.
 МАЛОСЛОВЬЕ: βραχυλογία ТС.
 МИЛОСРЪДЬЕ: εὐσπλαγχία ЙοД.

МИМОХОДЪЦЬ: ὑπῆρχεν (ὑπέρχομαι) ἸοД.
 МЪНОГОВИДЪНЪ: ∅ ἸοД.
 МЪНОГОДОСТОИНЪ: πολυάξιος ТС.
 МЪНОГОЖЕЛАНЪНЪ: ∅ ἸοД.
 МЪНОГОЗЪВАНЪНЪ: πολύσημος АК.
 МЪНОГОИМЕНИТЪ: πολώνυμος ТС.
 МЪНОГОИСКΟΜЪ: πολυζήτητος ἸοД.
 МЪНОГОЛѢТЪНЪ: πολυχρόνιος ТС.
 МЪНОГОΟΒΡΑΖЪНЪ: πολυσχημάτιστος ἸοД.
 МЪНОГОΟЧИТЪ: πολύμματος ἸοД.
 МЪНОГОПѢТЪ: πολύμνητος ТС.
 МЪНОГОПЫТЪНЪ: περιέργος ΓρНис.
 МЪНОГОСЪБЪРАНЪНЪ: πολύρρευστος ἸοД.
 МЪНОГОЦВѢТЪНЪ: ∅ ἸοД.
 МЪНОГОУЛОВѢУЪНЪ: ∅ ἸοД.
 МЪНОГОУЧУДЪНЪ: πολυθαύμαστος ἸοД.
 МЪНОГОУСТЬНЪ: πολύτιμος АК; πολύτιμος ΓρНео.
 МЪЖЕНЕИСКΟΥСЪНЪ: ἀπειρόγαμος и ἀπείρανδρος ἸοД.
 МΥΡΟΝΟΣΙΜЪ: ∅ ἸοД.
 МΥΡΟΠΟΛΟЖЪНИЦА: ∅ ἸοД.
 МΥΡΟΠΡΙΑЖЪТЪНЪ: μυροδόχος ΑΑ.
 МΥΡΟΠΡΟДАТЕЛЪНЪ: ∅ ἸοД.
 НАЧАЛОЗЛОБЪНЪ: ἀρχέκακος ΓρНео.
 НЕБОМѢДРЪНЪ: οὐρανόφρων ΓρНео.
 НЕВѢСТВОДЪЦЬ: νυμφαγωγός ТС.
 НЕИСКΟΥСОΒΡΑЧЪНЪ: ἀπειρόγαμος АК; ἀπειρόγαμος ΑΑ; ∅ ἸοД.
 НЕЛИЦЕМѢРЪНЪ: ἀπροσωπόληπτος ΓρНис.
 НЕРѢКОДѢЛАНЪНЪ: ἀχειρότεукτος АК.
 НИЩЕЛЮБЪНЪ: φιλόπτωχον ΑΑ.
 НОВОЛѢПНО: καινοπρεπής АК.
 ОБЛАКОСЪСТАВЪНЪ: νεφελοσύστατος ΑΑ.
 ОГНЕДЪХНОВЕНЪНЪ: ἐκπυρσεύων ΓρНис.
 ОТЬЦЕНАЧАЛЪНЪ: πατριάρχης АК.
 ПЛОДОНОСА: καρποφορων ΑΑ.
 ПОДОБОЛѢПНЪ: ∅ ἸοД.
 ПОДОБЪНОΟΒΡΑΖЪНЪ: ὁμοίομορφος АК.
 ПРАВОСЛАВЪНЪ: ὀρθόδοξος ΓρНис.
 ПРАЗДЪНОЛЮБЪЗЪНЪ: φιλέορτος ἸοД.
 ПРАЗДЪНОЛЮБЪСТВЪНЪ: ∅ ἸοД.
 ПРИСНОДѢВА: ἀειπάρθενος АК; ἀειπάρθενος ТС; ∅ ΓρНис; ὑπεράγιος ἸοД.

присноживотънъ: ἀείζωος ΓρНео.
 присносѣщънъ: ἀείναος ΓρНео.
 приснотекѣщънъ: ἀείναος ΓρНео.
 пророкоотъць: προφητοπατήρ ТС.
 прѣвозѣданънъ: πρωτόπλαστος ΑΑ; πρωτόπλαστος ΓρНис; πρωτόπλαστος ΓρНео.
 прѣвоисходънъ: προεισόδιος ТС.
 прѣвосвѣщенникъ: πρῶτος ἀρχιερεύς ΑΚ.
 прѣвослужителънъ: πρωτουργικός ТС.
 пѣснопѣнье: ὕμνωδία ΑΚ; ὕμνωδία ΓρНео.
 раболѣпънъ: δουλικός ТС.
 равѣнославънъ: ἰσοκλής ТС.
 радостотворънъ: χαροποιός ΑΚ.
 родословимъ: καταγομένος ἸοД.
 родословити -родословиѣ -родословиши: ∅ ἸοД.
 рѣкотворѣнье: χειροποίητος ΑΚ.
 садодѣиствье: φυτούργημα ΑΑ.
 садодѣлатель: φυτουργός ΓρНис.
 самовидъць: αὐτόπτης ΓρНео.
 самодѣтель: αὐτουργός ΑΚ.
 свѣтovidимъ: ∅ ἸοД.
 свѣтозрѣчье: θεωρία ἸοД.
 свѣщеносънъ: ∅ ἸοД.
 свѣтоименитъ: ∅ ἸοД.
 свѣтопѣсанънъ: ∅ ἸοД.
 свѣщеннодѣиствovati -свѣщеннодѣиствоуѣѣ -свѣщеннодѣиствоуѣши: ἱερατεύω
 ΑΑ; ἱερουργήσων ΑΚ.
 свѣщеннодѣиствье: ἱερουργία ΑΚ.
 свѣщеннородънъ: ἱερογενός ΑΚ.
 седмодатънъ: ἑπτάκαυτος ΑΚ.
 седмосвѣтильнъ: ἑπτάλυχος ΑΚ.
 седмосвѣтънъ: τῶν ἑπτὰ χαρισμάτων λυχνία ΑΚ.
 скипѣтроносъць: σκηπτροφόρος ТС.
 скоропрѣтворънъ: θᾶττον ἀποκαθίστημι ТС.
 славословити -славословиѣ -славословиши: δοξολογέω ΓρНис.
 славословье: δοξολογία ΓρНео.
 срѣдоградъе: ∅ ἸοД.
 съприсносѣщънъ: συναΐδιος ΓρНис; συναΐδιος ΓρНео; ∅ ἸοД.
 сътолѣтънъ: ἑκατονταέτης ΑΑ.
 сѣмезаѣтъе: σπορᾶς μεσιτευούσης ΑΚ.
 сѣнопѣсанънъ: σκιογράφημα ΑΚ.

ουδ'ετοτвориτι -ουδ'ετοτвориῃ -ουδ'ετοτвориши: παιδοποιέω АК.
 христоненавистьникъ: ἡμίχριστός ТС.
 шестомѣсячънъ: ἑξαμηνιαῖος ТС.
 шестьдесятъ: ἑξήκοντα АК.
 цѣломѣдрънъ: σώφρων АК; σώφρων ЙОД.
 цѣломѣдрые: σωφροσύνη АА.
 четвороконъчънъ: ϑ ЙОД.
 чинонауѣльникъ: ταξίαρχος ТС; ϑ ЙОД.
 чинонауѣлие: таξιαρχία ЙОД.
 ѱловѣколюбивъ: φιλόανθρωπος ГрНис.
 ѱловѣколюбънъ: φιланθρώπως АК.
 ѱловѣколюбие: φιланθρωπία ГрНис; ϑ и φιланθρωπία ЙОД.
 ѱловѣкообразънъ: ἀνθρωποσχηματίζω ЙОД.
 чоудодѣиство: τερατουργέω ТС.
 чоудодѣиствие: τερατουργία ТС.
 чоудотвориць: θαυματοурγός ТС.
 чоудотворити -твориῃ -твориши: θαυματοурγέω ГрНис.
 чьстьнословие: σεμνολογήμα АК.
 чадородые: τεκνογονία ТС.
 ѱадоотвоѣные: (ϑουδοτβοѣные) θαυματοποιία АК.
 ѱарьмоносънъ: ζυγοφόρος АА.
 ѱединородънъ: μονογενής ТС; μονογενής ГрНис.
 ѱединосѣщънъ: ϑ АА; ὁμοούσιος ГрНис.
 ѱатовѣрънъ: δύσπιστος АА.

В словата се използва богата лексика, свързана с празника и със създаване на тържествено настроение за неговото посрещане.

Анализът на сложните думи показва, че преобладават лексеми с първа съставка благо- и бого-. Това може да се обясни от една страна с това, че тези думи са продуктивни като първа съставка в сложни думи, а от друга страна, че чрез тях се изразяват основни идеи на словата – за благата вест, нейното поднасяне и всяко благо, свързано с нея, както и за Бог, без когото не би имало и блага вест, а и изобщо нищо за възпяване. Други първи съставки, които се срещат по-често в словата са: велѣ-, всъ-, добро-, живо-, злато-, любо-, много-, миро-, присно-, първо-, ѱловѣко-, чоудо-. Чрез тяхната употреба се акцентира върху величието, върху многообразието, изобилието, вечното, чудесното и човешкото.

1.2. Редки думи в словата.

Съпоставителният речник-индекс между сложните думи в изследваните слова дава възможност да се ексцерпират някои редки композита. Те са представени тук в

отделен списък, като бяха потърсени в различни източници, за да се установи дали са били използвани в други старобългарски и среднбългарски паметници. Използвани са основните обобщаващи речници, както и речници и индекси към старобългарски и среднбългарски преводни и оригинални произведения: Старобългарски речник (1999-2009), Старославянският словарь (Цейтлин, Вечерка, Благова 1994), Речник на Миклошич (Miklosich 1862-1865), Речник на Срезневски (Срезневский 1893-1912), Речник на Чешката академия на науките (SJS), Речник на църковнославянския език (Бончев 2002-2012), Словата от Климент Охридски (Христова 1994), Общи служби от Климент Охридски (Христова-Шомова 2017), Служба за св. Алексей Човек Божи от Климент Охридски (Савова 2017), Беседа против богомилите от Презвитер Козма (Давидов 1976), Симеонов сборник с най-ранен препис от 1073 г. (Симеонов сборник II), Симеонов сборник с най-ранен препис от 1076 г. (Изборник II), Хроника на Георги Синкел (Тотоманова 2008), Сборник Златоструй (Димитрова 2016). Изследването обхваща само първите 45 слова от сборника, Диалозите на Псевдо Кесарий (Милтенев 2006), Книга на пророк Йезекиил (Илиева 2013), Книги на Дванайсетте пророци (Златанова 1998), Старобългарска Служба за св. Климент Охридски (Мирчева 2016), Книга Йов с тълкувания (Христова-Шомова 2007), Песен на песните с тълкувания (Димитрова 2012), Поучения на Авва Доротей (Димитров 2010), Послание на Патриарх Фотий (Славова 2013), Преводна Служба за св. Климент Охридски (Христова-Шомова 2016), Слово за Връбница от Григорий Цамблак (Бояджиев 2005), Епитетът в славянобългарската агиография от XIV-XV век (Илиев 2005), Сложните думи в съчиненията на Григорий Цамблак (Спасова 1999), Сложните думи в езика на Григорий Цамблак, Константин Костенечки и Йоасаф Бдински (Тихова 1976), Използвани са също и данните в изследването на Татяна Мострова върху словообразуването в среднбългарски текстове (Мострова 2015).

Представени са 60 редки сложни думи с резултатите от съпоставката с изброените речници и индекси. Както ще се види от представения по-нататък материал, някои от тези композита не се срещат в нито един от използваните за сравнение източници. Най-много думи се откриват в Църковнославянския речник на Атанасий Бончев. Това е закономерно, защото в речника на Бончев е включен материал от църковнославянските богослужбени книги, които са въведени в употреба сред православните славяни по Йерусалимския устав. В основата им стоят преводи и редакции, проведени от български книжовници на Атони и в Търново през XIV в., т.е. текстовете в тях се отнасят към същия период, през който са направени и преводите на шестте слова. Прави впечатление това, че повечето редки композита от Словото на Атанасий Александрийски за Рождество на Йоан Кръстител се откриват в църковнославянския Пролог в четивото за 24 юни, т.е. за същия празник. Най-вероятно проложното четиво е съставено въз основа на Словото от Атанасий Александрийски, а преводите на двата текста трябва да се отнесат към един и същ книжовен център – Атон. Другият речник, който съдържа голям брой композита от представените в списъка, е речникът на Миклошич, който също включва в използвания материал южнославянски текстове от XIV-XV в. В Словото за Връбница от Григорий Цамблак, създадено през същия период, се намират две от редките сложни думи, включени в този

списък: благопокорѣнь и подобнообразѣнь. Може да се смята, че те са характерни за книжовния език от XIV-XV в. Трява да се отбележи и това, че старобългарският източник, в който се откриват няколко от представените 60 редки композита или думи от същата основа, са словата на Климент Охридски. Може да се предположи, че старобългарският писател е ползвал някои от разглежданите слова като образци за своето ораторско творчество.

багъровидѣнь: ѿ ЙоД. Открива се в църковнославянска Кормчая (Бончев 2002: 28). Думата е засвидетелствана и в Житието на Стефан Дечански от Григорий Цамблак в следния контекст: *штвѣнѣ же оустръганнѣми мраморѣи съставленѣ мно҃гочуднѣ багровиднѣми коупно и бѣлѣими* (32, 1) (Спасова 1999: 54). В Словото за св. Климент Римски от Климент Охридски е използвана думата багърообразѣнь (Христова 1994: 45) в следния контекст: *се҃го свѣтозарна҃го архие҃рѣѣ ѹ҃дѣно о҃дидѣлѣ багърообразѣнѣми вѣлнѣми* (Цит. по Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: 280).

багъровласѣнь: ѿ ЙоД – в нито един от речниците.

благодѣръзновенѣнь: ἀλαρρησίαστος АА. Включена е в речника на Миклошич благодѣръзновенѣнь с гр. съответствие εὔτολμος (Miklosich 1862-1865: 24). Намира се и в църковнославянски Служебен миней за януари (Бончев 2002: 39). Думата е засвидетелствана например и в Слово за Петър и Павел от Григорий Цамблак в следния контекст: *вѣтѣствоваше ѿкровенѣмѣ лицемъ бл҃годѣръзновеннѣмѣмъ ѣзыкомъ, както и в друго слово от същия писател: ѣви са... цѣль и невѣрѣждѣнь. весел же и бл҃годѣръзновенѣнь. Среща се веднѣж при Ефрем Сирин, а в Пандектите на Антиох има словообразователен синоним благодѣръзнивѣнь. Съдържа се 4 пъти в Манасиевата хроника (Спасова 1999: 60). Като наречие благодѣръзновенѣно е засвидетелствано в Похвално слово за Евтимий и в Мъчение на Йоан Нови от Цамблак (Спасова 1999: 60).*

благолиствѣнь: ѿ ЙоД – в нито един от речниците.

благопокорѣнь: εὐπειθής ГрНис. Употребена е в Словото за Врѣбница от Григорий Цамблак: *ѣко тѣхъ стропотноѣ на благопокорноѣ прѣложи(т)* (Бояджиев 2005: 91; Спасова 1999: 62). Отбелязана е и в речника на Миклошич със същото гръцко съответствие (Miklosich 1862-1865: 26). В речника на Срезневски има дума благопокорѣнѣ (Срезневский 1893: 101), а като пример е дадена употреба в текст на Григорий Богослов. В SJS има дума благопокорѣливѣ със същото гръцко съответствие (SJS 1959:102). Засвидетелствана е дума благопокорѣнѣние в старобългарския превод на Епитафия на Василий Велики от Григорий Богослов (Спасова 1999: 145).

благооувѣтливѣ: ѿ ЙоД. Дадена е в Речника на Миклошич. Гръцкото съответствие не е посочено, а само латинското placabilis (Miklosich 1865: 28). Открива се и в Църковнославянския речник с две употреби в църковнославянски Служебник с гръцки съответствия εὐμενής и εὐδιαλλекτος (Бончев 2002: 46). В Посланието на Патриарх Фотий има дума благосѣвѣтиѣ с гръцко съответствие εὐβουλία (Славова 2013: 251).

богосѣщенѣнь: ἱεροθεός АК – в нито един от речниците.

богопѣстънь: θεολρόβλητος ТС. Открива се у Миклошич. Гр. съответствие не е посочено, а само лат. immissus (Miklosich 1862-1865: 37). В речника на Срезневски има дума богопѣстъи (Срезневский 1893: 134), а като пример е дадена в Пандектите на Антиох в препис от XIV в., без гръцко съответствие. Думата е засвидетелствана в

Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак в следния контекст: бѣпоустыѣнѣ подѣще казнѣ (Спасова 1999: 72). Използва се също от Йоасаф Бдински в Похвално слово за Филотея (Тихова 1976: 21).

боготаиньнѣ: θεόμιστος и мѣстос АК – в нито един от речниците.

великодаровитѣ: μεγαλόδωρος ГрНис. Дадена е у Миклошич съ същото гръцко съответствие (Miklosich 1862-1865: 59). В Книгата на Пророк Йезекиил се открива съществително великодарованиѣ с гр. съответствие μεγαλόδωρον (Илиева 2013: 65). Същата дума е употребена в Манасиевата хроника (Мострова 2015: 205). В църковнославянски Служебен миней за юни се намира великодаровьнѣ (Бончев 2002: 70). Среща се в Слово за Великомъченик Димитър от Григорий Цамблак: многоцѣнньнѣ дарзи принесѣ великодаровитомоу цѣркви (Спасова 1999: 74). В старобългарския превод на Слово за нищелюбието от Григорий Богослов се среща дума великодарие (Спасова 1999: 146), а в среднобългарския превод на същото слово има дума великодарованиѣ (Спасова 1999: 158).

въздѣхосъпадательнѣ: ἀεροτύπος ТС – в нито един от речниците.

въздѣхошьствьнѣ: ἀεροβάτης АА. Намира се в в църковнославянски Пролог в четиво за 24 юни (Бончев 2002: 88). Засвидетелствана е употреба в Словото за божествените тайни от Григорий Цамблак: тѣмже въразомѣ и въздѣхъшьствьнѣи ѿ чѣкъ въ гласѣ вѣко глѣашѣ (Спасова 1999: 77).

въсепозлащенѣ: ø ЙоД – в нито един от речниците.

дѣтосаждѣныѣ: παιδὸς φυτουργία АА. Намира се в в църковнославянски Пролог в четиво за 24 юни (Бончев 2002: 159).

живописьатѣль: ζωγράφος ГрНис. Използва се от Константин Костенечки в Житие на Стефан Лазаревич (Тихова 1976: 20). У Миклошич има дума животописьць съ същото гръцко съответствие (Miklosich 1862-1865: 197). В Лествицата на Йоан Синайски се намира живописьць (Мострова 2015: 209), а в църковнославянски Пролог – живописатѣльнѣ (Бончев 2002: 171). В старобългарския превод на Слово за Григорий Нисийски от Григорий Богослов са засвидетелствани думи живописатѣльнѣ и живописьць (Спасова 1999: 148), а в среднобългарския превод на същото слово, както и в Слово за Киприан и в Епитафия на Василий Велики е засвидетелствана дума живописьць, а в Епитафията има и дума живописьати (Спасова 1999: 159).

златобагрьнѣ: ø ЙоД – в нито един от речниците.

змыѣтворьнѣ: ὀφιοθείσαν ТС – в нито един от речниците.

истинословьѣ: ἐτυμολόγος ТС – в нито един от речниците. Миклошич посочва истинословьць без гр. съответствие (Miklosich 1862-1865: 268).

кракѣгранесинѣ: ἀκροστιχίς АК. Открива се в преводната служба за св. Климент Охридски съ същото гръцко съответствие (Христова-Шомова 2016: 334). Посочена е и от Миклошич (Miklosich 1862-1865: 310).

крилологьчьнѣ: πτεροβόλον АА. Употребена е в църковнославянски Пролог в четивото за 24 юни (Бончев 2002: 245).

коупьноложьнѣ: σύνευνος АК – в нито един от речниците. У Миклошич има дума коупьноложитель (Miklosich 1862-1865: 323).

любопраздъньствънъ: φιλέορτος ГрНео. Употребена е в църковнославянски Цветен триод (Бончев 2002: 263). Думата е засвидетелствана в среднобългарския превод на Слово за Рождество Христово, Слово на Петдесетница и Слово на Томина Неделя от Григорий Богослов, а в Слово на Петдесетница има и глагол любопраздънствовати (Спасова 1999: 160). Използва се и от Йоасаф Бдински в Похвално слово за Филотея (Тихова 1976: 25).

любослышателъ: φιλακροάμων ТС – в нито един от речниците. В Чешкия речник има дума любослышаниѣ (SJS 1968: 162).

любослышателънъ: φιλήκοος ГрНео – в нито един от речниците. В Житие на Стефан Лазаревич Константин Костенечки употребява дума, която М. Тихова определя като причастие любослышанъ (Тихова 1976: 30), И. Илиев като прилагателно, образувано от причастие и с наставка любослышанънъи (Илиев 2005: 281).

многоочитъ: πολυόμματος ЙоД. Посочена е в Старобългарския речник със същото гр. съответствие с с примери от Синайския евхологий: аѡлѡскына силы тебе слоужаѡтъ. архѡлѡсции лица. тебѣ кланѣѡтъ сѡ. многооцитии хѣровими. и шестокрилатаа сѣрафимъ, СЕ 4а 16 —17 и от Супрасълския сборник: тѡскѡшта тѡскѡштами. имѡ агѣлъ и арханѣлъ ... шестокрилатаѡць многооцитѡихъ, с. 463.19 (Старобългарски речник I: 876). Думата е включена и в Старославянский словарь (335) и в SJS () със същите примери. Дадена и у Срезневски по Небеса на Йоан Екзарх: Шестокрильния сѣрафимъ, и многоочитии хѣровимъ (Срезневский 1902: 208), както и у Миклошич (Miklosich 1862-1865: 376). Думата е засвидетелствана и в Слово за четиридесетте мъченици от Григорий Цамблак: тако же и сѡко да затворит сѡ яко да со многоочитѡыми възираеть славоу единогоднаго (Спасова 1999: 98). Въпреки това съм включила тази дума в списъка на редките композита, защото липсва в речниците на конкретните произведения, използвани тук.

многопѣтъ: πολυόμνητος ТС. У Миклошич има многопѣтъ, липсва гр. съответствие, а е дадено лат. Multum cantatus, landatus par (Miklosich 1862-1865: 376). Също и у Срезневски с пример от Ермологий от 1250 г.: Дѣвоу матеръ многопѣтоуоу (πολυόμνητον) (Срезневский 1902: 209). Употребена е и в църковнославянски Служебен миней за декември (Бончев 2002: 279). Съдържа се в Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак: Ты бѡ окованнѡе изводиши моужеством и твоѡ мышца неизчетенно силна мнѡгопѣтѡи цѣрю (Спасова 1999: 99). Среща се в Похвално слово за Филотея от Йоасаф Бдински (Тихова 1976: 29).

многопытънъ: περιέρυος ГрНис. У Миклошич има многопытънъ без гр. съответствие, а е дадено само лат. multa scrutans (Miklosich 1862-1865: 376). Думата се среща в старобългарския превод на Слово за пристигането на 150 епископи от Григорий Богослов (Спасова 1999: 151).

многоцветънъ: ø ЙоД. У Миклошич има многоцветънъ гр. πολυανθής floridus (Miklosich 1862-1865: 377). Думата е засвидетелствана в старобългарския и в среднобългарския превод на Слово за Атанасий Александрийски от Григорий Богослов (Спасова 1999: 151; 162).

многоуловѣуънъ: ø ЙоД. У Миклошич има многоуловѣуънъ гр. πολυάνθρωπος hominibus frequens (Miklosich 1862-1865: 377). Думата е засвидетелствана в

среднобългарския превод на Слово за Атанасий Александрийски от Григорий Богослов (Спасова 1999: 162).

мѹроположьница: ѿ Йод. У Срезневски има мѹроположьница, употребена в Служебния миней за октомври от 1096 г.: Мѹроположьницѹ чѣстныхъ даровъ. (Срезневский 1902: 254). Па същия източник е посочена и у Бончев (Бончев 2002: 291). Думата се употребява и творбите на Патриарх Евтимий (Мострова 2015: 214).

мѹроприѣтънь: мѹродѡχος АА. Намира се в в църковнославянски Пролог в четиво за 24 юни, но с друго гр. съответствие - мѹрофѡрос (Бончев 2002: 291).

мѹропродательнь: ѿ Йод – в нито един от речниците. В църковнославянски Требник има мѹропродатель с гр. съответствие мѹреψѡс (Бончев 2002: 291). В Похвално слово за Филотея от Йоасаф Бдински се среща дума мѹропродательнь (Тихова 1976: 21).

началозлобьнь: ἀρχέκακος ГрНео. Дадена е у Миклошич със същото гръцко съответствие (Miklosich 1862-1865: 418). Употребена е в църковнославянски Требник със същото съответствие (Бончев 2002: 304).

небомѣдрьнь: οὐρανόφρων ГрНео. Употребена е в църковнославянски Служебен миней за октомври със същото съответствие (Бончев 2002: 307).

невѣстоводьць: νυμφαγωγός ТС. Посочена е у Срезневски по Словата на Григорий Богослов със същото гр. съответствие: Въслѣждаеть же невѣстоводьцю жении са (Срезневский 1902: 369). Посочена е и от Миклошич (Miklosich 1862-1865: 423), както и от Бончев по църковнославянски Служебен миней за септември (Бончев 2002: 310). В превода на Песен на песните с тълкувания има глагол невѣстоводити и прич. невѣстоводимъ (Димитрова 2012: 170). В среднобългарския превод на Епитафия на Василий Велики от Григорий Богослов е засвидетелствана дума невѣстовождь (Спасова 1999: 162).

нерѣкодѣланьнь: ἀχειρότευκτος АК. – в нито един от речниците. В Хрониката на Георги Синкел има нерѣкотвоженъ без гр. съответствие (Тотоманова 2008: 306).

новолѣпно: καινοπρελής АК. В Старобългарския речник има прилагателно новолѣпнь, а новолѣпно е определено като съществително: τὸ καινοπρελές, `новото и прекрасното`, с пример от Супрасълския сборник: придѣте ... да благословешени бѣдемъ отъ него ... и власть коупно съзъва на господьнѣ хвалѣ ... юноша и дѣвица. и новолѣпно юудесе. јако младѹ. и неискоусьноу зъла. дѣтии младъ. съсѣштъ тѣлеси молити прости въудати господєви С_320.8 (Старобългарски речник, I: 1010-1011). Посочена е и в Старославянский словарь като прилагателно. (Цейтлин, Вечерка, Благова 1994: 382). Със същия пример от Супрасълския сборник е дадена и у Миклошич (Miklosich 1862-1865: 453) и в SJS (SJS 1971: 436). Въпреки че думата е включена в четирите основни речника, я причислявам към редките думи, защото те я отбелязват само по Супрасълския сборник и само с един пример. Открива се и в църковнославянски Служебен миней за декември (Бончев 2002: 338).

облакосъставьнь: νεφέλοσύστατος АА. Намира се в в църковнославянски Пролог в четиво за 24 юни (Бончев 2002: 342).

огнедѣхновеньнь: ἐκπυρσεύων ГрНис. Дадена е у Миклошич, липсва гръцко съответствие, а е дадено лат. igne inspiratus (Miklosich 1862-1865: 489). Посочена е и у Срезневски с пример от Службата за св. Роман Сладкопевец в Служебен миней за октомври: Принатилище бы вжствьнааго дѣха и огнедѣхновенаа оуста, възглашающа

вжствъната пѣнина дша, Романѣ, притѣкающихъ ти. (Срезневский 1902: 602). Открива се и в превода на Книга Йов със значение 'огнедишаш' гр. съответствие πυρφόρος (Христова-Шомова 2007: 374).

подоболѣпнѣ: ѿ Йод. – в нито един от речниците. У Миклошич има наречие подоболѣпнѣ (Miklosich 1862-1865: 595).

подобнообразнѣ: ὁμοίωμαρμος АК. Употребена е в Словото за Врѣбница от Григорий Цамблак: сега ради на по(д)бнообразна(г) языко(м) всѣде жребца (Бояджиев 2005: 91). Посочена е и у Срезневски с пример от Пчела: Смѣраѣса къ подобнообразенъ себѣ, чаи ѿ вышна Вакы оукротѣнья себѣ и ѿданыа грѣховъ, гр. πρὸς τοὺς ὁμοδόλους (Срезневский 1902: 1040). В църковнославянски Служебен миней за септември е регистрирано прилагателно подобообразнѣ (Бончев 2012: 31)

празднолюбнѣ: φιλέορτος Йод. Употребена е в църковнославянски Служебен миней за декември със същото гръцко съответствие. В Словото от Климент Охридски за архангелите Михаил и Гавриил е употребена думата празднолюбнѣ: Наста празднолюбнѣ прѣсвѣтлоѣ трѣжство бесплѣтнѣиѣхъ силъ (Цит. по Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: 256). Тази дума е известна и от старобългарския Канон за св. Димитър: Въ славнѣи донь нѣнѣ празднолюбнѣ свѣтло възыграимъ, ѿмы своя чѣстнѣо ѿицающе, както и от старобългарската преводна Служба за св. Петър и Павел също с гр. съответствие φιλέορτος (Христова-Шомова 2016: 139-140). Думата празднолюбнѣ е засвидетелствана в среднобългарския превод на Второ слово на Пасха (Спасова 1999: 163).

празднолюбствнѣ: ѿ Йод – в нито един от речниците. За празднолюбнѣ вж. при горната дума.

присноживотнѣ: ἀείζωος ГрНео. Посочена е у Миклошич (Miklosich 1862-1865: 682). Употребена е в Песен на песните с тълкувания със същото гр. съответствие (Димитрова 2012: 161). Намира се и в църковнославянски Служебен миней за октомври и Служебен миней за юли със същото гр. съответствие (Бончев 2012: 88).

проорокоотѣць: προφητολατήρ ТС – в нито един от речниците.

прѣвоисходнѣ: προεἰσόδιος ТС – в нито един от речниците.

раболѣпнѣ: δουλικός ТС. Посочена е у Миклошич с гр. съответствие δουλοπρελής (Miklosich 1862-1865: 766) В речника на Срезневски има наречие раболѣпно, с гр. съответствие δουλοπρελῶς, с пример от Златоструя: Съ прѣпѣниемъ раболѣпно прилѣжимъ (Срезневский 1912: 2), както и в среднобългарския превод на Епитафия на Василий Велики от Григорий Богослов (Спасова 1999: 163). Намира се и в църковнославянски Служебен миней за януари с гр. съответствие δουλοπρελής (Бончев 2012: 115). Среща се в Слово на Велики петък от Григорий Цамблак в следния контекст: кое възданіе раболѣпно бѣже и творче мои (Спасова 1999: 108), а също и в Житие на Стефан Дечански (Тихова 1976: 27).

радостотворнѣ: χαροποιός АК. Дадена е у Миклошич без гр. съответствие (Miklosich 1862-1865: 769). Намира се и в църковнославянски Служебен миней за юни в Службата за 24 юни и в Служебен миней за август със същото гр. съответствие (Бончев 2012: 116).

сѡдѡдѣиствѣе: φουούρημα АА. Дадена е у Миклошич с гр. съответствие φουουρία (Miklosich 1862-1865: 818). Употребена е в църковнославянски Пролог в четивото за 24 юни (Бончев 2012: 139).

сѡдѡдѣлатель: φουουρύς ГрНис. Дадена е у Миклошич със същото гр. съответствие (Miklosich 1862-1865: 818). Употребена е и в Манасиевата хроника (Мострова 2015: 222), както и в църковнославянски Служебен миней за ноември (Бончев 2012: 139). Думата се среща в среднобългарския превод на Слово на Томина неделя от Григорий Богослов (Спасова 1999: 164).

сѡтоименитъ: ѿ Йод – в нито един от речниците.

сѡдмодатънъ: ἐπτάκαυτος АК. Употребена е в църковнославянски Пролог в четивото за 7 септември (Бончев 2012: 154).

сѡдмосвѣтильнъ: ἐπτάλυχος АК. Употребена е в църковнославянски Пролог в четивото за 7 септември с гр. съответствие ἐπτάφωτος (Бончев 2012: 154).

сѡдмосвѣтънъ: τῶν ἐπτά χαρισμάτων λυχία АК – в нито един от речниците. В църковнославянски Служебен миней за август се намира думата сѡдмосвѣщънъ с гр. съответствие ἐπτάφωτος (Бончев 2012: 154). В среднобългарския превод на Слово на Петдесетница от Григорий Богослов е засвидетелствана дума сѡдмосвѣщънъ (Спасова 1999: 164).

скипътроносъць: σκηπτροφόρος ТС. Употребена е от Климент Охридски в Словото за архангелите Михаил и Гавриил (Христова 1994: 243): Радѡуи сѡ архистратиже Михаиле· единосѡщънъиѡ и нераздѣльнъиѡ триоца скипътроносъе (Цит. по Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: 260). Намира се и в църковнославянски Служебен миней за ноември и Служебен миней за август (Бончев 2012: 158).

скоропрѣтворънъ: θάττον ἀποκαθίστημι ТС – в нито един от речниците.

сѡмеждѡхътъе: σποράς μεσιτευούσης АК – в нито един от речниците.

сѡнописанънъ: σκιογράφημα АК – в нито един от речниците. В среднобългарския превод на Второ слово на Пасха от Григорий Богослов се среща дума сѡнописанъе, а в Епитафия на Василий Велики от Григорий Богослов е засвидетелствана дума сѡниписанъе (Спасова 1999: 165). В Слово на Рождество Богородично от Григорий Цамблак се среща глагол сѡнописати, -шѡ, -шѡши в следния контекст: но и сѡнъ авраамова сѡнописааше ѡблѡщи ѡко на послѣднѡѡ врѣмена ѡ сѡмене... (Спасова 1999: 115). Същият глагол се открива и в старобългарския превод на Слово за Рождество Христово от Григорий Богослов и в среднобългарския превод на Второ слово на Кръщение от Григорий Богослов (Спасова 1999: 153; 165).

сѡдѣтотворити -сѡдѣтотвориѡ -сѡдѣтотвориши: παιδοποιέω АК – в нито един от речниците. В църковнославянски Триод се намира глаголът дѣтотворити съ същото гр. съответствие (Бончев 2012: 160), а в Симеоновия сборник с най-ранен препис от 1073 г. – прилагателното дѣтотворънъ (Симеонов сборник II: 54).

четвороконъчънъ: ѿ Йод. У Миклошич е дадено прилагателното четвороконъчънъ (Miklosich 1862-1865: 1114), също и у Срезневски (Срезневский 1912: 1505-1506). Същата дума е употребена и в Слепченския апостол с гр. съответствие τετράπετος; пр(о)р(о)чѣство · чтен(ие) · исподоби ны г(оспод)и · таж(е) литиѡ · четвороконъчънъ (SJS 1995: 857). Дума четвороконъчънъ е засвидетелствана в Слово за четиридесетте мъченици от

Цамблак: како не весь миръ възвеселит са четъридесатимъ похваляемом четвероконечнаго мира свѣтилом и защитником (Спасова 1999: 118).

ѣръмоносѣнь: ζυγοφόρος ΑΑ. Употребена е в църковнославянски Пролог в четивото за 24 юни (Бончев 2012: 348).

От приведения списък се вижда, че 24 думи липсват във всички използвани за сравнение източници. Те са следните: багъровласѣнь: ∅ Йод; благолиствѣнь: ∅ Йод; богоосвѣщенъ: ιεροθέος ΑΚ; боготаинъ: θεόμυστος и μύστος ΑΚ; въздохосъпадательнъ: ἀεροκτύπος ТС; всепозлащенъ: ∅ Йод; златобагрѣнь: ∅ Йод; змыетворѣнь: ὀφιοθεισαν ТС; истинословие: ἐτυμολόγος ТС; коупьноложѣнь: σύνευνος ΑΚ; любослышатель: φιλακροάμων ТС; любослышательнъ: φιλήκοος ΓρНео; муропродательнъ: ∅ Йод; неѣкодѣланъ: ἀχειρότευκτος ΑΚ; подоволѣпъ: ∅ Йод; празднилюбьствѣнь: ∅ Йод; пророкоотць: προφητοπατήρ ТС; прьвоисходънъ: προεισόδιος ТС; сватоименитъ: ∅ Йод; седмосвѣтънъ: τῶν ἐπτά χαρισμάτων λυχία ΑΚ; скоропрѣтворѣнь: θάπτον ἀποκαθίστημι ТС; сѣмежауаты: спорᾶς μεσιτευούσης ΑΚ; сѣнопьсанъ: σκιογράφημα ΑΚ; оудѣтотворити -оудѣтотвориѣ -оудѣтотвориши: παιδοποιέω ΑΚ.

Думите, които са дадени само в един от източниците са 8 и всички те са посочени в Църковнославянския речник на Атанасий Бончев. Една част от тях са поместени в църковнославянски Пролог в четивото за 24 юни. Това са 5 думи от Словото за Рождество на Йоан Кръстител (24 юни) от Атанасий Александрийски: дѣтосаждєнїє, крилолоуѣнь, муроприѣтънь, облакосѣставѣнь, ѣръмоносѣнь. Две от думите също са включени в църковнославянски Пролог, но в четивото за 7 септември. Те са от Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски: седмодатѣнь и седмосвѣтильнъ. Една дума е засвидетелствана в църковнославянски Служебен миней за октомври. Тя е от Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски: невомѣдрѣнь.

2. Притежателни прилагателни в шестте слова.

В шестте слова са засвидетелствани общо 75 притежателни прилагателни за индивидуално и за колективно притежание. В зависимост от наставките, с които са образувани, те могат да се разделят на пет групи – четири за индивидуално притежание (-овъ/-евъ; -инъ; -ѣ (-ии) и -ьнъ) и една за колективно притежание (-скъ).

Най-често се използва наставка за колективно притежание – в общо 27 лексеми (ангѣльскъ, апостольскъ, аравьскъ, бѣсовьскъ, витьлєемьскъ, галилеискъ, гѣоньскъ, давидьскъ, дѣвицьскъ, евангѣльскъ, егѣптьскъ, иереискъ, иорданьскъ, иудейскъ, левитьскъ, мжжьскъ, отьчьскъ, пророчьскъ, самарьскъ, сватителъскъ, свѣщеничьскъ, скотьскъ, херувимьскъ, хоривьскъ, цѣсарьскъ, чловѣчьскъ, ѣзычьскъ).

Що се отнася до изразяването на индивидуално притежание 24 притежателни прилагателни са образувани с наставка -овъ/-евъ (ароновъ, ангеловъ, гаврииловъ,

ДАВЫДОВЪ, ДАМАСКОВЪ, ЕФРАНТОВЪ, ЖЕНИХОВЪ, ЗМЬКЕВЪ, ИЕСЕОВЪ, ИЗРАИЛЕВЪ, ИОАНОВЪ, ИРОДОВЪ, ИСАИКЕВЪ, ИЮДОВЪ, МАНОЕВЪ, МЕЛЬХИСЕДЕКОВЪ, МОСЪОВЪ, ПАВЛОВЪ, ПЕТРОВЪ, ПРЪДЪТЪЧЪВЪ, СЪПАСИТЕЛЪВЪ, СЪПАСОВЪ, ХРИСТОВЪ, ЦЪСАРЪВЪ). В 12 притежателни прилагателни се използва наставката –јъ (-ии) (АДАМАЛЪ, АРОНЪ, БОЖИ, ГЕДЕОНЪ, ЗАХАРЪИ, ИАКОВЛЪ, ОТЪЧЪ, СВАЩЕНИЧЪ, СИОНЪ, СОЛОМОНЪ, ЧЛОВЪЧЪ, ЦЪСАРЪ). По 6 притежателни прилагателни са образувани с наставки –инъ (АННИНЪ, ЕВИНЪ, ЕЛИСАВЕТИНЪ, ЗАХАРИИНЪ, ИЛИИНЪ, МАРИИНЪ) и –ънъ (ГОСПОДЪНЪ, ДОУХОВЪНЪ, ДЪВЪСТВЪНЪ, МАТЕРЪНЪ, ПРЪВОСЛОУЖИТЕЛЪНЪ, ЦРЪКЪВЪНЪ).

От всички 75 притежателни прилагателни само две са засвидетелствани и в шестте слова. Това са божьи и господънъ. В пет от словата (освен в словото от Атанасий Александрийски) се среща едно притежателно прилагателно – чловъчъскъ.

Притежателните прилагателни, които се откриват в четири от словата са общо 9: давыдовъ (в Словото от Андрей Критски и в трите слова за Благовещение), христовъ (в Словото от Теодор Студит и в трите слова за Благовещение), цъсаръвъ (в Словото от Андрей Критски, в Словото от Теодор Студит и в две от словата за Благовещение – от Григорий Нисийски и от Григорий Неокесарийски), иаковлъ (в Словото от Андрей Критски и в трите слова за Благовещение), матерънъ (в Словото от Андрей Критски, в двете слова за Рождество на Йоан Кръстител и в Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски), ангелъскъ (в Словото от Андрей Критски и в трите слова за Благовещение), пророкъскъ (в Словото от Андрей Критски, в Словото от Теодор Студит и в две от словата за Благовещение – от Григорий Нисийски и от Йоан Дамаскин), хероувимъскъ (в Словото от Андрей Критски, в Словото от Теодор Студит и в две от словата за Благовещение – от Григорий Неокесарийски и от Йоан Дамаскин) и цъсаръскъ (в Словото от Андрей Критски, в Словото от Теодор Студит и в две от словата за Благовещение – от Григорий Нисийски и от Йоан Дамаскин).

В три от словата се срещат четири притежателни прилагателни: захариинъ (в двете слова за Рождество на Йоан Кръстител и в словото за Благовещение от Йоан Дамаскин), апостолъскъ (в двете слова за Рождество на Йоан Кръстител и в словото за Благовещение от Григорий Нисийски), галилеискъ (в Словото от Андрей Критски, в Словото от Атанасий Александрийски и в Словото от Григорий Нисийски) и отъчъскъ (в Словото от Теодор Студит и в две от словата за Благовещение – от Григорий Неокесарийски и от Йоан Дамаскин).

В по две от словата са засвидетелствани 12 притежателни прилагателни. Четири от тях са в Словото от Теодор Студит и в Словото от Григорий Нисийски: съпасовъ, елисаветинъ, отъчъ и доуховънъ. Две притежателни прилагателни се срещат в Словото от Андрей Критски и в Словото от Йоан Дамаскин: иесевъ и израилевъ. Две притежателни прилагателни се откриват и в Словото от Атанасий Александрийски и в Словото от Йоан Дамаскин: евинъ и мъжъскъ.

Четири притежателни прилагателни се срещат в други две от словата: ангѣловъ (в Словото от Атанасий Александрийски и в Словото от Григорий Нисийски), гаврииловъ (в Словото от Андрей Критски и в Словото от Теодор Студит), свѣщеничь (в Словото от Андрей Критски и в Словото от Атанасий Александрийски) и давидьскъ (в Словото от Теодор Студит и в Словото от Йоан Дамаскин).

Всички останали притежателни прилагателни са засвидетелствани в единични случаи в шестте слова. Общият им брой е 47, като най-много са самостоятелните случаи на употреба на притежателни прилагателни в Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин – 11: ефрантовъ, иудовъ, мосѣовъ, сионѣ, дѣвствьнъ, аравьскъ, витьлеемьскъ, иереискъ, иудейскъ, левитьскъ и хоривьскъ. По равно – по 10, са в Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит: жениховъ, иоановъ, иродовъ, маноевъ, прѣдѣтьчъвъ, мариинъ, прѣвослужительнъ, бѣсовьскъ, сватителъскъ и свѣщеничьскъ, и в Словото за Благовещение от Григорий Нисийски: змькѣвъ, исаниевъ, павловъ, петровъ, съпасителѣвъ, захарьи, цѣсарѣ, црьквьнъ, геоньскъ и дѣвицьскъ. В Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски неповтарящите се в останалите слова притежателни прилагателни са 9: дамасковъ, мельхиседековъ, аннинъ, аронѣ, гедеонъ, соломонъ, чловѣвъ, егѣптьскъ и самарьскъ. В Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Атанасий Александрийски притежателните прилагателни, които не са засвидетелствани в останалите пет слова, са 6: ароновъ, илиинъ, адамъ, евангѣльскъ, иорданьскъ и ѡзъцьскъ. В Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски има само едно притежателно прилагателно, което не се среща в нито едно от другите слова: скотьскъ.

Освен посесивната функция притежателните прилагателни изпълняват субектна и обектна функция в рамките на фразата в изречението в разглежданите слова. Засвидетелствани са 32 случая на употреба на отделни притежателни прилагателни в субектна функция (в общо 50 фрази) и значително по-малко – 6 случаи на обектна употреба (в общо 8 фрази). Ето няколко примера за субектна употреба: ангѣловъ: ἀγγλωβъ 87г 19 (ἀγγλωβъ въχούδъ / τῆς ἀγγελικῆς εἰσόδου 912) в Словото от Атанасий Александрийски, гаврииловъ: гарвіилово 13г, 8 (пригласимъ тои гарвіилово приглашеніе / τὸ τοῦ Γαβριὴλ προσφώνημα 864) в Словото от Андрей Критски, Єлисаветино 85v 3 (Єлисаветино рѣжѣство / ὁ Ἐλισάβετ τόκος 757) в Словото от Теодор Студит и др. Ето и примери за обектна употреба: прѣдѣтьчъвъ: прѣтчева 83г 8 (ῶ ἐδίνου τοῦ τῆς прѣтчева помѣнаніа / τὸν Πρόδρομον ὑπομνήσεως 748) в Словото от Теодор Студит, бѣжѣаго 86г 6 (бѣжѣаго възвѣщеніа / τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας 908) в Словото от Атанасий Александрийски и т. н.

Най-засилена употреба на притежателни прилагателни в субектна функция има в Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит – в 18 фрази. В 10 фрази притежателните прилагателни имат субектна функция в словото за Благовещение от Григорий Нисийски, В Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Атанасий

Александрийски са засвидетелствани 8 фрази, в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски и в Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин – по 8, а най-малко са в Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски – 2.

По отношение на използването на притежателни прилагателни в обектна функция най-много фрази има в Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит – 4. В Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Атанасий Александрийски и в останалите две слова за Благовещение – от Теодор Студит и от Григорий Неокесарийски, е засвидетелстван по един случай на употреба на притежателни прилагателни в обектна функция. В Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски и в Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин липсват притежателни прилагателни, употребени в обектна функция.

Когато притежателните прилагателни в словата са употребени в субектна функция, те най-често придружават отглаголни съществителни, които са образувани със суфикс -ные (приглашеные, проречены, рывные, исповѣданы, рождены, цѣлованы, расжжены, слоужены, прѣдстояны, смѣтены, ржкотворены, събраны, напсаны, постижены). Също така понякога поясняват и съществителни с други наставки, които също имат значение на действие или на резултат от действие. Откриваме притежателни прилагателни в субектна функция в съчетание със съществителни със суфикс -ство (рождество, сщество, свѣдѣтелство), -ствык (пришствык), -тель (кръститель), а също и със суфикси -ык (невѣрык), -ице (съборице), както и с безсуфиксални (въходъ, колѣно, приходъ, цръкы, невѣровани, хвала, слоужьба, прилогъ, похоть, порода, користь).

Когато притежателните прилагателни имат обектна функция, те са използвани преди всичко с отглаголни съществителни, образувани със суфикс -ные (поминаные, отъсжжены, възвѣщены, видѣные, възображены, спасены).

От посочените данни се вижда, че най-често се употребява съществителното пришствык. Девет пъти то е придружено от притежателно прилагателно в субектна функция (хѡа̀ пришствѣа 83г 30, хѡа̀ пришствѣа 83v 10, пришствѣе хѡò 85г 24, хѡа̀ пришствѣа 85v 7, цѣѡво пришствѣе 83v 13, цѣѡва хѡа̀ пришствѣа 85v 7 в Словото от Теодор Студит и в̀а̀ пришствѣа 56v 24 в Словото от Григорий Неокесарийски, хѡò̀ пришствѣе 50г 5, хѡò̀̀ пришствѣѡ 51v 14 в Словото от Йоан Дамаскин).

Друго съществително, което е придружавано от притежателно прилагателно в субектна функция 7 пъти е рождество (сп̀с̀ителево р̀ож̀ство 55v 14-15, сп̀совѣмь р̀ож̀ствѡ̀ 56г 21, р̀ож̀ство х̀ѡò̀ 56г 26 в Словото от Григорий Нисийски, х̀ѡò̀̀ р̀ож̀ствѡ̀ 85v 5, Єлисаветино р̀ож̀ство 85v 3 в Словото от Теодор Студит, аннино р̀ож̀ство 17г 2 в Словото от Андрей Критски, ѡ̀д̀ѡ̀млеє р̀ож̀ство 87v 18 в Словото за от Атанасий Александрийски), а веднъж е засвидетелствано съществително с общ корен, но с друг суфикс – рожденык (є̀вѡ̀ино р̀ож̀еніє 87v 15 в Словото от Атанасий Александрийски).

На две места е засвидетелствана употреба на прореченык с притежателни прилагателни, които изпълняват субектна функция (гавр̀ѡ̀ловѣмь прореченіємь 84г 39 в

Словото от Теодор Студит и прѣръскаа проречѣніа 13г 7 в Словото Андрей Критски). Два пъти е употребено съществителното възходъ (аггльвъ възходъ 87г 19 в Словото Атанасий Александрийски и црѣва възхода 54v 33 в Словото от Григорий Нисийски), а веднъж е използвана различна представка приходъ (приходъ женихвъ 83v 14 в Словото от Теодор Студит).

3. *Стилистика и композицията в шестте слова.*

Шестте слова са обединени от общата идея за поднасянето на блага вест, но се различават значително в подхода на авторите, в стилистичните и композиционни похвати, които те използват, като в някои има различия между славянския превод и гръцкия оригинал.

Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски изцяло е посветено на Богородица. Авторът залага на назоваването ѝ с редица имена, които са взети най-вече от Стария Завет, като част от тях само изрежда, а други и пояснява.

Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Атанасий Александрийски е посветено не само на празника, но най-вече и на Елисавета – майката на Йоан Кръстител, а и на Богородица.

Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит е посветено преди всичко на Йоан Кръстител, но заедно с почитта, отправена към него, се възпяват и старозаветните синове на бездетни майки – Исак, Самсон, Самуил, а с тях и всички *предводители на Христовото шествие* – Авраам, Аарон, Мойсей и др.

Словото за Благовещение от Григорий Нисийски е посветено не само на празника, но и на борбата срещу арианското учение. Словото започва и завършва с авторовия опит да обори арианството, а същинската част на Словото е посветена на Благовещението.

Словото за Благовещение от Григорий Неокесарийски поставя акцент върху празника Благовещение, но и върху най-важните за християните празници, свързани със земния живот на Христос – Рождество Христово и Възкресение.

Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин е изцяло посветено на празника. Централно място заема Богородица, чиято личност претърпява развитие – от плахо момиче в диалога с архангел Гавриил тя става уверена защитница на Благовещението в полемиката, която води с Йосиф.

Андрей Критски набляга на употребата на хайретизми и благославяния, метафори, епитети и символни названия за Богородица от Светото писание. Що се отнася до употребата на хайретизми, те са широко употребявани в Акатиста на Пресвета Богородица. До голяма степен хайретизмите, използвани там са по скоро с формула *радвай се, ти, която...*, докато в хомилиите, които разглеждам, формулата е *радвай се* и име, с което Богородица е назована. Атанасий Александрийски залага повече на разказа и диалога и използва малко хайретизми, а и като цяло в Словото няма много стилистични фигури. В Словото от Теодор Студит изцяло липсват хайретизми и благославяния. Григорий Нисийски използва множество хайретизми и благославяния. В Словото от Григорий Неокесарийски се набляга на употребата на анафора *днес*, което

превежда гр. στήμον, а също така се използват и хайретизми. В Словото от Йоан Дамаскин също се използва анафора *днес*, която обаче в гр. е използвана еднократно, както и редица други паралелни конструкции с анафора, а и множество хайретизми. При него има засилена употреба на метафори, епитети и названия на Богородица.

По отношение на поднасянето на блага вест, Андрей Критски само споменава, че е възможно безплодна утроба да зачене, като говори за родителите на Дева Мария, благочестивите Йоаким и Анна. В Словото от Атанасий Александрийски благата вест за зачеването на Йоан Кръстител е поднесена обширно чрез диалог между Захарий и ангел, който му благовести. Елисавета е оприличена на старозаветните Сара и Анна, тъй като те също са безплодни, но зачеват и се сдобиват с рожба в старините си по Божието повеление. Атанасий Александрийски привежда и поднасянето на благата вест на Дева Мария от архангел Гавриил, че тя ще роди Спасителя. Богородица сама дава пример от Стария Завет с раждането на Ева. За представянето на благата вест за зачатие на Йоан Кръстител Теодор Студит използва диалог, в който ангел поднася новината на Захарий. Благата вест за зачатие на Богородица е поднесена под формата на диалог между автора и Йоан Кръстител. Чрез оприличаването на Йоан Кръстител на Исак, Самсон и Самуил Теодор Студит показва прехода от благовестие към Благовещение. Той сравнява видението на Захарий с това на Мойсей. Прави впечатление, че тук Елисавета е сравнена със Сара, но също така е наречена *равнославна* на първосвещеника Аарон, вероятно защото е негова сродница. Новината за благата вест е представена под формата на диалози в Словото от Григорий Нисийски. Първо Бог съобщава вестта на своя пратеник, а след това архангел Гавриил отива при Мария, за да изпълни заръчаното. Богородица и Христос са представени като опозиционна двойка на Ева и сина ѝ Каин. В Словото от Григорий Неокесарийски поднасянето на благата вест е изразено чрез кратък диалог между архангел Гавриил и Богородица, като разговорът започва и завършва с думи на ангела. В Словото от Йоан Дамаскин благата вест е поднесена първо от архангел Гавриил на Дева Мария, а след това от Богородица на Йосиф, когото тя се опитва да убеди, че е непорочна, но той не вярва и е необходимо чрез видение на ангела Йосиф да се увери в това, че вестта наистина е за зачеването на Спасителя.

В Словото от Андрей Критски няма същинска наративна част. Отсъства и същински диалог. Има възгласи, отправени към Богородица, но тя не им отговаря. Липсва диалог с вярващите, както и поучителна част с наставления. В Словото от Атанасий Александрийски се използват кратки наративни части и обширни диалози, като авторовият текст е сравнително малко. Прави впечатление, че диалозите започват и завършват с думи на архангела. В Словото от Теодор Студит преобладават наративни части и диалози, като има диалог между ангела и Захарий и диалог между автора и Йоан. В Словото от Григорий Нисийски преобладават диалозите – представен е диалог между архангел Гавриил и Бог, както и между ангела и Богородица. Те са включени в същинската част на Словото, а диалог във въстъпителната и във финалната част липсва, вероятно защото тези части са посветени на борбата с арианството. Словото от Григорий Неокесарийски съдържа кратки наративни части и кратък диалог. В наративните части се разказват събитията около Благовещението и раждането на Исус, като се приканва към празнуване на Възкресението му. Това вероятно отправя към

триединството – както Бог е триединен в Светата Троица, така и земният му път е отбелязан от три неизменно свързани събития – Благовещението, Рождеството и Възкресението. Диалогът е кратък и е между архангел Гавриил и Богородица. Словото от Йоан Дамаскин е изградено върху диалози. Архангелът благовести на Дева Мария, която от своя страна поднася благата вест на Йосиф. Разговорът между Богородица и Йосиф протича на три етапа – Богородица се опитва да убеди Йосиф, че не е опорочила честта му; ангел се е присънил на Йосиф и той вече вярва, че Мария е заченала по Божие повеление; дошло е времето за Рождество и търсят мястото, на което то е отредено да се случи. Двата диалога започват съответно с думи на ангела и с думи на Йосиф, а завършват с реплики на Богородица в славянския превод.

Архангел Гавриил само е споменат в Словото от Андрей Критски, но не му се отделя особено внимание. В Словото от Атанасий Александрийски архангел Гавриил в известна степен заема централно място, тъй като се разказва за двете негови благовестия – това на Захарий и Благовещението на Богородица. Отношението на архангела към двамата е различно – към Захарий той е строг, докато пред Мария се държи с благоговение, тъй като тя е избрана да бъде майка на неговия Бог. В Словото от Теодор Студит архангел Гавриил е представен като носителя на благата вест на Захарий, като е назован по име. В Словото от Григорий Нисийски архангелът заема централно място. Той води два диалога, като първо Бог му заповядва да отиде при Дева Мария и да ѝ благовести, че ще зачене Спасителя, а след това ангелът изпълнява Божията заповед и води разговор с Богородица. Архангел Гавриил заема основно място и в Словото от Григорий Неокесарийски като благовестник. На няколко места авторът цитира Псалтира, като изтъква родствената връзка между Богородица и Давидовия род. Така се представя преходът от Стария към Новия Завет, а архангел Гавриил функционира като инструмент на този преход. В Словото от Йоан Дамаскин архангелът е представен като *юноша*. Той се явява на Мария и ѝ съобщава Благата вест в диалог. В това панигирично произведение той е назован със своя чин *архангел* и с името си *Гавриил*, както в гръцкия текст, така и в славянския превод.

Словата завършват със стандартни формули, освен Словото от Йоан Дамаскин, чийто край е поставен с думи на Богородица и изглежда недовършено в славянския превод, докато в гръцки се поставя край с думи на Йосиф, но текстът също изглежда недовършен.

В словото от Андрей Критски се споменават страданията на Анна и на нейния съпруг, но като цяло в словото отсъстват същински наративни част и така тук това благовестие само е маркирано във връзка с това по какъв чуден начин е зачената Богородица. В словото от Йоан Дамаскин за Богородица се казва, че е дъщеря на праведните си родители Йоаким и Анна, но също липсва по-подробно описание на събитията около това благовестие.

4. Имената на Богородица в шестте слова.

Съпоставителен речник-индекс на имената на Богородица

Тук са включени само названия на Богородица, без да давам и епитетите, освен за преводите на κεχαριτωμένη и тези, които са включени в частта от централните 45 имена в Словото от Андрей Критски. Речник-индексът е двуезичен, като на първа позиция стои старобългарската дума в именителен падеж според нормите на Старобългарския речник, след дълго тире е поставено гръцкото съответствие и означение в кои слова се среща, а когато има различни съответствия те са отделени с точка и запетая. На местата, на които са идентифицирани на кои старозаветни събития се основава името, е дадено мястото от Библията в скоби. В края са представени резултатите от речник-индекса.

алавастръ – ἀλάβαστρον АК
багърѣница – πορφύρα АК, Йод
благодѣтнаѧ – κεχαριτωμένη АК, ГрНис, ГрНео
блажена – μακάρια (Лука 1:45) АК, Йод
богородица – Θεοτόκος АК, АА, ГрНис, ГрНео, Йод
бразда – ἄρουρα АК, ГрНео
видѣньє – ὄραμα АК
виноградъ – ἄμπελος АК, ГрНео
вительєемь – Βηθλεέμ АК
врьтоградъ – κῆπος (Песен на песните 4:12) АК
вѣньць – διάδημα; στέφανος АК
вззвєдєньє – ἐπάνοδος АК
вззложєньє – ἀνάθεμα АК
взззваньє – ἀνάκλησις АК
взстокъ – ἀνατολή (Псалми 67:34) АК, ГрНео
гора – ὄρος АК, Йод
градъ – πόλις (Псалми 86:3) АК, ГрНео, Йод
двѣрь – πύλη (Йезекиил 44:2) АК, ГрНис, Йод
диадима – διάδημα АК
домъ – οἶκος; ναός АК
дѣва – παρθένος (Исая 7:14) АК, АА, ГрНис, ГрНео, ТС, Йод
дъщи – θυγάτηρ (Псалми 44:11) АК, ГрНео, Йод
днь и ноць – ἡμέρα и νύξ (Псалми 18:3) АК
жена – γυνή (Псалми 86:3) АК, ГрНео, Йод
жрьтвѣникъ – θυσιαστήριον АК
жззль – ῥάβδος (Исая 11:1) АК, ГрНео, Йод
западъ – δύσις (Псалми 67:5) АК
земля – γῆ АК, Йод
земля взздєлѣньнаѧ – γῆ ἐπιθυμητή (Псалми 105:24) АК
земля взсиѧѣщи – γῆ ἀνατέλλουσα (Псалми 84:12) АК
земля свѣтаѧ – γῆ ἁγία (Исход 3:5) АК

зрѣныѣ – ὄρασις (Йезекиил 1:27) АК
 илектро – ἤλεκτρον (Йезекиил 1:27) АК
 искрънаѣ – πλησίον (Песен на песните 4:7) АК
 истоуьникъ – πηγή АК, ГрНео
 кажденыѣ – ἀτμίς АК
 камъ – ὄρος (Даниил 2:45) и πέτρα АК, Йод
 кандильница – θυιατήριον АК, Йод
 капла – σταγών АК
 катапетазма – καταπέτασμα АК
 кивотъ – κιβωτός (Исход 25: 10-22) АК, ГрНео
 клѣще – λαβίς (Исая 6:6) АК, АА
 ковчегъ – κιβωτός АК, Йод
 колесьница – ὄχημα АК
 корень – ρίζα (Исая 11:10) АК, АА, Йод
 краєгранесие – ἀκροστιχίς АК
 кънига – βιβλίον (Исая 29:11) АК, Йод
 кѣпина – βατός (Исход 3:2-3) АК, Йод
 лѣствица – κλίμαξ АК, Йод
 Марѣа – Μαρία (Лука 1:30-31) АК, АА, ГрНис, ГрНео, ТС, Йод
 маслина – ἐλαία (Псалми 51:10) АК
 мати – μήτηρ (Лука 1:43) АК, АА, ГрНис, Йод
 мѣсто – τόπος (Исход 28:17) АК
 науало – ἀπαρχή АК
 небо – οὐρανός (Псалми 32:14) АК, Йод
 невѣста – νόμφη (Песен на песните 4:8 и 4:11) АК, Йод
 нива – χώρα АК
 носило – φορείον (Песен на пасните 3:9) АК, ГрНис
 облакъ – νεφέλη (Исая 19:1) АК, Йод
 обрадованаѣ – κεχαριτωμένη АК, АА, ГрНео, Йод
 обрѣвеньнаѣ – μεμνησεομένη (Лука 1:26-27) АК
 одръ – κλίνη (Песен на пасните 3:7) АК
 одѣяныѣ – ἔνδυμα АК
 отроковица – παιδίον АК, Йод
 оцѣстилице – ἱλαστήριον; θυσιαστήριον АК
 печать – σφραγίς АК
 плинѳосъ – πλίνθος (Йезекиил 4:1) АК
 прибѣжище – καταφυγή АК, Йод
 приснодѣва – ἀειπάρθενος АК, ГрНис, ТС
 пророуица – προφήτις (Исая 8:3) АК
 прѣстолъ – θρόνος (Исая 6:1) АК, Йод

ραι – παράδεισος АК
 ρογъ – κέραс АК
 ρουно – πόκος (Съдии 6: 36-40) АК
 ρъчка – στάμνος; АК
 свѣца – λαμπάδη АК
 свѣщънии свѣтъ – θρυαλλίδα АК
 свѣщъникъ – λυχνία АК
 свѣтага свѣтъицъ – ἅγια ἁγίων АК
 свѣтилище – ἁγίασμα АК
 сестра – ἀδελφή (Πесен на песните 4:12) АК
 сионъ – Σιών (Исая 59:20 и Послание на апостол Павел до римляните 11:26) АК,
 Йод
 скѣнии – σκηνή АК
 скипътръ – σκῆπτρον АК
 скрижалъ – πλάξ АК
 слава – δόξα АК
 слъньце – ἥλιος (Псалми 18:5) АК, Йод
 свитъкъ – κεφαλίς (Йезекиил 2:9) и τόμος (Исая 8:1) АК
 съкровище – θησαυρός; κειμήλιον АК, ГрНис, Йод
 съпасенье – σωτηρία АК, Йод
 сѣнь – σκηνή АК, Йод
 трапеза – τράπεζα АК, Йод
 ходатаица – μεσίτης АК
 хоръгы – σκῆπτρον АК
 хранилище – θέσει АК
 цръкы – τέμενος АК, Йод
 цѣсарица – βασίλισσα (Псалми 45:9) АК, Йод
 югъ – Θαιμάν (Авакум 3:3) АК
 юнака (юнотъка) – νεᾶνις АК
 юница (може би в Словото от Андрей Критски е сгрешено вместо агница) – ἀμνάς и
 νεᾶνις АК, Йод
 ырѣтогъ – παστάς АК, Йод

Съпоставката между имената на Богородица в словата показва, че в пет от шестте слова се обръща специално внимание на Богородица (изключение е Словото от Теодор Студит). В шестте слова се използват две общи названия – Δѣва и Μαρια. Това вероятно е така, тъй като е важно да се акцентира върху непорочността на Богородица, че тя е именно Дева – това я различава от модела на старозаветните благовестия – тя не е възрастна, омъжена от дълги години жена, която няма деца, а напротив, тя дори не е познала мъж. Със собсвеното ѝ име Μαρια се подчертава коя именно е Божията избраница да бъде негова майка – тя е непорочна Дева и се казва Мария.

Обозначаването на името е също толкова значимо, колкото и отличителният ѝ белег на непорочно зачатие – на това, че тя е Дева преди, а и остава такава, дори след като става майка. Има само едно название, което се използва в пет от шестте слова (без Словото от Теодор Студит), названието богородица. Това също е основно понятие за означаване на Дева Мария, с което се набляга върху това, че тя е родила Бог. Думата превежда гръцката Θεοτόκος, въведена във вероопределение на III Вселенски събор, в който се осъжда несторианството. Чрез това название се утвърждава божествената природа на Спасителя още от рождението му.

Тъй като съпоставката е направена между названията, използвани в Словото от Андрей Критски, и названията в останалите слова, тук само ще отбелязвам кои са другите слова, в които се използват наименованията.

В четири слова се използват две имена: мати (и в Словото от Атанасий Александрийски, в Словото от Григорий Нисийски и в Словото от Йоан Дамаскин) и обрѣдованаѧа (и в Словото от Атанасий Александрийски, в Словото от Григорий Неокесарийски и в Словото от Йоан Дамаскин).

В три слова се използват следните 9 названия: благодѣтнаѧа (и в Словото от Григорий Нисийски и в Словото от Григорий Неокесарийски), градъ, дѣщи, жена, жъзлъ (и в Словото от Григорий Неокесарийски и в Словото от Йоан Дамаскин), двѣрь, съкровище (и в Словото от Григорий Нисийски и в Словото от Йоан Дамаскин), корень (и в Словото от Атанасий Александрийски и в Словото от Йоан Дамаскин), приснодѣва (и в Словото от Григорий Нисийски и в Словото от Теодор Студит).

В по две от словата се използват 32 имена, като 25 се използват и в Словото от Йоан Дамаскин: багърѣница, блажена, гора, земяѧа, камъ, кандильница, ковчегъ, кѣнига, кѣпина, лѣствица, небо, невѣста, облакъ, отроковица, прибѣжище, прѣстолъ, сионъ, слънце, спасение, сѣнь, трапеца, цркви, цѣсарица, юница, чрътогъ; 5 се използват и в Словото от Григорий Неокесарийски: бразда, виноградъ, вѣстокъ, источникъ, кивотъ; а по едно се употребява и в Словото от Атанасий Александрийски: клѣще и в Словото от Григорий Нисийски: носило.

Както е известно, за превод на гр. κεχαρισμένη се използват обрѣдованаѧа и благодѣтнаѧа. В пет от словата се използва гр. κεχαρισμένη (освен в Словото от Теодор Студит), което бива преведено като обрѣдованаѧа във всички слова, освен в Словото от Григорий Нисийски, а благодѣтнаѧа е засвидетелствано като превод само в три от словата (от Андрей Критски, от Григорий Нисийски и от Григорий Неокесарийски).

Употребата на названието корень в Словото от Атанасий Александрийски може да се обясни с това, че в цялото слово се обръща по-специално внимание на родовите връзки, на корените. Елисавета е съпоставена с безплодните старозаветни майки Сара и Анна, и е посочено, че е равна по слава на първосвещеника Аарон, от чийто род произлиза. Споменато е, че Елисавета и Дева Мария са роднини и затова изглежда в

духа на словото Богородица е наречена *корень*. В Словото от Андрей Критски и в Словото от Йоан Дамаскин употребата на тази дума е по-лесно обяснима, тъй като в тях се използва голямо количество наименования на Богородица.

Думата *клъще* има специфична употреба в старобългарските паметници. Използва се само за означаване на Богородица. Употребата ѝ в Словото от Атанасий Александрийски вероятно също може да се обясни с това, че в творбата се акцентира върху връзките, търсят се паралели със Стария Завет – Захарий и Елисавета са сравненни с Авраам и Сара, обръща се внимание на символното значение на посоката дясно, позовава се на няколко пъти на цитати от Исая, а *клъще* е засвидетелствана именно в цитат, който върви по Исая (6: 6).

5. Заключение думи.

Средновековната старобългарска литература познава разнообразни текстове, посветени на донасянето на блага вест. Те са както преводни, така и оригинални творби. Още Климент Охридски пише Слово за Благовещение, създават се и служби.

Празникът е от големите Христови празници. С него всъщност се поставя началото на християнството, тъй като земният път на Христос започва от момента на неговото зачатие, т. е. от донасянето на благата вест от архангела на Дева Мария. Така 25 март – денят на пролетното равноденствие, става и ден за обновяване на вярата, на учението, настъпва преобразяване на старозаветния мотив за безплодната майка, поражда се нова вяра и се дава началото на новата идея на християнството, в което се апелира към подкрепа и любов, каквито изразяват Елисавета и Мария една към друга, а не към съревнования и неприязън, каквито царуват в историята на Стария Завет.

В „Приложения“ в дисертацията стоят снимки от преписите на словата в РМ 4/8 и РМ 4/5, както и снимки на някои части от Словото от за Рождество Богородично от Андрей Критски и Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин от гръцки ръкописи.

Цитирана литература в автореферата:

Бончев 2002-2012: Бончев, А. Речник на църковнославянския език. Т. I-II. С., 2002-2012.

Бояджиев 2005: Бояджиев, А. Григорий Цамблак. Слово за Врѣбница. С., 2005.

Давидов 1976: Давидов, А. Речник-индекс на Презвитер Козма. С., 1976.

Димитров 2010: Димитров, К. Речник-индекс на словата на Авва Доротей (По ръкопис 1054 от сбирката на М. П. Погодин). Велико Търново, 2010.

Димитрова 2012: Димитрова, М. Тълкувания на Песен на песните в ръкопис 2/24 от Рилската света обител. С., 2012 (Библиотека „Отец Неофит Рилски“, 4).

Димитрова 2016: Димитрова, А. Златоструят в преводаческата дейност на старобългарските книжовници. С., 2016.

Златанова 1998: Златанова, Р. Книга на Дванадесетте пророци с тълкувания. Т. 1. С., 1998.

Иванова 2008: Иванова, К. Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica. С., 2008.

Изборник II: Изборник 1076 года. Т. II. Издание подготовили М. С. Мушинская, Е. А. Мишина, В. С. Гольшенко. Под редакцией А. М. Молдована. Второе издание, переработанное и дополненное. Москва, 2009.

Илиев 2005: Илиев, Г. И. Епитетът в славянобългарската агиография от XIV-XV век. Пловдив, 2005.

Милтенов 2006. Милтенов, Я. Диалозите на Псевдо-Кесарий в Славянската ръкописна традиция. С., 2006.

Мирчева 2016: Мирчева, Б. Речник-индекс на старобългарската Служба за св. Климент Охридски. – В: Песни за Климент. Служби за св. Климент Охридски, писани от X до XX в. Под редакцията на И. Христова-Шомова, В. Савова, П. Петков. С., 2016, 117-134.

Мострова 2015: Мострова, Т. Словообразователни тенденции в развитието на българския книжовен език през Средновековието (Кирило-Методиевите традиции в паметници от XIV в.). С., 2015 (= Кирило-Методиевски студии. Книга 24).

Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: Петков, П., И. Христова-Шомова, А-М. Тотоманова. Свети Климент Охридски. Слова и служби. С., 2008.

Савова 2017: Савова, В. Песни от Климент. Химничната прослава на св. Алексий Човек Божи сред православните славяни. С., 2017.

Симеонов сборник II: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. II. Речник-индекс. Автори: С. Богданова, В. Вълчанов, Ц. Досева, С. Иванов, Цв. Ралева, В. Христова, П. Янева. С., 1993.

Славова 2013: Славова, Т. Славянският превод на Посланието на патриарх Фотий до княз Борис-Михаил. С., 2013.

Спасова 1999: Спасова, М. Сложните думи в съчиненията на Григорий Цамблак. Велико Търново, 1999.

Срезневский 1893-1912: Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. Т. I-III. Санкт-Петербург, 1893-1912. Репринт. Москва, 1989.

Старобългарски речник 1999-2009: Старобългарски речник. Т. I-II. Отговорен редактор Д. Иванова-Мирчева. С., 1999-2009.

Супрасълски или Ретков сборник: Заимов, Й., М. Капалдо. Супрасълски или Ретков сборник. 1–2. С., 1982–1983.

Тихова 1976: Тихова, М. Сложните думи в езика на Григорий Цамблак, Константин Костенечки и Йоасаф Бдински. – В: Годишник на Висшия педагогически институт в Шумен. 1. Шумен, 1976, 11–43.

Тотоманова 2008: Тотоманова, А. Славянската версия на Хрониката на Георги Синкел. С., 2008.

Христова 1994: Христова, И. Речник на словата на Климент Охридски, С., 1994.

Христова-Шомова 2007: Христова-Шомова, И. Книга Йов с тълкувания в славянски превод. С., 2017.

Христова-Шомова 2016: Христова-Шомова, И. Речник-индекс на старобългарския превод на Служба за св. Климент Охридски в Стружкия миней. – В: Песни за Климент. Служби за св. Климент Охридски, писани от X до XX в. Под редакцията на И. Христова-Шомова, В. Савова, П. Петков. С., 2016, 309-376.

Цейтлин, Вечерка, Благова 1994: Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков). Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерски и Э. Благовой. Москва, 1994.

Migne 1857: Migne, J. P. *Patrologia Cursus Graecae*. 10. Paris, 1857.

Migne 1857: Migne, J. P. *Patrologia Cursus Graecae*. 28. Paris, 1857.

Migne 1862: Migne, J. P. *Patrologia Cursus Graecae*. 62. Paris, 1862.

Migne 1865: Migne, J. P. *Patrologia Cursus Graecae*. 97. Paris, 1865.

Migne 1865: Migne, J. P. *Patrologia Cursus Graecae*. 98. Paris, 1865.

Migne 1903: Migne, J. P. *Patrologia Cursus Graecae*. 99. Paris, 1903.

Miklosich 1862-1865. Miklosich, Fr. *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Vindobonae, 1862-1865.

SJS: *Slovník jazyka staroslovenského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*. 1–4. Praha, 1958–1997.

Научни приноси на дисертационния труд:

1. В дисертацията за първи път са публикувани преводни хомилии от Рилските сборници на Владислав Граматик и Мардарий Рилски (РМ 4/8 и РМ 4/5) – Слово за Рождество Богородично от Андрей Критски, две слова за Рождество на Йоан Кръстител – едно от Атанасий Александрийски и едно от Теодор Студит, три слова за Благовещение – от Григорий Нисийски, от Григорий Неокесарийски и от Йоан Дамаскин. Текстовете са изготвени според съвременните принципи за публикуване на дипломатическо издание, като е включено и изписване на надредните знаци.

2. Дисертацията предлага проследяване на мотива за старозаветното благовестене и трансформацията му в новозаветното Благовещение в шестте текста, обединени от идеята за донасяне на блага вест.

3. В дисертацията се предлага детайлен анализ на правописните, фонетичните и на някои граматични особености на изследваните текстове.

4. За първи път в дисертацията са ексцерпирани сложните думи от хомилията с оглед на гръцките им съответствия. Съставени са речник-индекси и са приведени резултатите от тях.

5. За първи път са ексцерпирани и са систематизирани данните за притежателните прилагателни в тези панигирични произведения, като са приведени гръцките им съответствия. Изработени са двуезични речник-индекси и са приведени резултатите от тях.

6. В дисертацията се предлага анализ на стилистиката и композицията на преводните хомилии и на места са приведени гръцките съответствия на някои анафори и етимологични фигури.

7. Изследвани са детайлно номинациите на Богородица в Словото от Андрей Критски, като е приведено гръцкото им съответствие и мястото по Светото Писание, на което се основават, когато има такова. В останалите пет слова имената са само изведени в отделна част.

8. В края на дисертацията е представен съпоставителен двуезичен речник-индекс на сложните думи от шестте слова. От него са избрани 60 редки лексеми, които са съпоставени с други речници, за да се види в какви случаи са засвидетелствани думите. Анализът показва, че 24 от тях не откриват в нито един от използваните речници.

Публикации по темата на дисертацията:

1. Христова, К. За превода на λαβίς с κλῆψα. – Съвременна лингвистика, 1-2, С., 2017, 5-8;
2. Христова, К. За някои имена на Богородица в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски. – В: Старобългарска литература, 55-56, С., 2017, 96-121;
3. Христова, К. Алегория. – В: Scripta Bulgarica, 2017 (<http://scripta-bulgarica.eu/bg/terms/alegoriya>);
4. Христова, К. Хайретизъм. – В: Scripta Bulgarica, 2017 (<http://scripta-bulgarica.eu/bg/terms/hayretizm>).

Доклади, изнесени по темата на дисертацията:

1. „Диалозите на архангел Гавриил“, Климентови четения, СУ, 2015 г.;
2. „Библейските цитати в Словото за Рождество на Йоан Кръстител от Теодор Студит“, Кирило-Методиевски четения, СУ, 2016 г.;
3. „Имената на Богородица в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски“, Филологически форум, СУ, 2016 г.;
4. „Сложните думи в Словото за Благовещение от Йоан Дамаскин“, Климентови четения, СУ, 2016 г.;
5. „Показателни и относителни местоимения в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски“, Кирило-Методиевски четения, СУ, 2016 г.;
6. „Библейските топоси на названията на Богородица в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски“, Международна научна конференция „Библейската ръкописна традиция между лексикографията, текстологията и литературната история“, 2017 г.;
7. „Цитатът от Евр 9:1-7 в Словото за Рождество Богородично от Андрей Критски“, Научна конференция с международно участие „Охридският апостол в българската и славянската книжовна история“, 2017 г.